

Veiligheidsplan

Voorwoord

De veiligheid van alle mensen die onze school bezoeken of er werkzaam zijn, is een groot goed. Om die veiligheid te garanderen wordt voldaan aan wettelijke richtlijnen in het kader van Arbobeleid, verzuimbeleid, risico- inventarisatie, personeelsbeleid et cetera. Daarnaast vinden wij het belangrijk dat voor iedereen duidelijk is hoe te handelen in geval van onveilige situaties. Daartoe is dit veiligheidsplan opgesteld, welke geldt voor alle leerkrachten (een ieder die door de directeur is gemachtigd).

Voorafgaand aan het opstellen van dit veiligheidsplan, wordt een nulmeting gedaan om inzichtelijk te krijgen waar de ervaren knelpunten op het veiligheidsgevoel liggen. Met deze knelpunten als belangrijkste uitgangspunten, willen wij middels dit veiligheidsplan met name kunnen bijdragen aan:

- I. het effectief aanpakken van pestgedrag;
- II. het vergroten van het gevoel van veiligheid om en in het schoolgebouw;
- III. betrekken van ouders/verzorgers in het verkrijgen van een veilig(er) gevoel. (nog nader in te vullen in overleg met de medezeggenschapsraad)

Bij dit stuk horen een aantal bijlagen, die als protocol of handleiding dienen in het geval zich een situatie voordoet die daarom vraagt. Deze protocollen zijn een minimum. Zodra dit stuk, of één van de onderliggende protocollen of bijlagen wijzigen, verneemt u dit van de directeur. Het is van belang altijd een up-to-date versie van dit stuk op school aanwezig te hebben.

N.B. Als algemene richtlijn willen wij aangeven dat een ieder die betrokken is bij de school handelt naar de strekking van dit plan.

De school verwijst met een link op de website naar het veiligheidsplan. Het veiligheidsplan is actueel en zal jaarlijks worden geëvalueerd op actualiteit.

Dit veiligheidsplan zal de basis zijn van een afstemmingsovereenkomst en een verder uit te werken convenant met partijen als HALT, politie en gemeente.

Inhoud

Voorwoord	1
1. Coördinatie veiligheid	3
2. Schoolorganisatie	8
3. Incidentenregistratie	11
4. Klachtenregelingen	12
5. Kwaliteitshandhaving veiligheidsbeleid	13
Bijlage 1 - Internetgebruik voor kinderen en volwassenen(voorbeeldgedrag).....	14
Bijlage 2 - Aanpak pesten dus ook digitaal	19
Bijlage 3 - Pestprotocol Vuurvogel	21
Bijlage 4 - Persoonsgegevens	33
Bijlage 5 - Protocol voor opvang personeel bij ernstige incidenten	38
Bijlage 6 Leerlingen opvang na ernstige situatie	42
Bijlage 7 Aanpak Kindermishandeling (meldcode ZAT+)	46
Bijlage 8 - Protocol Leerlingvervoer en veiligheid	59
Bijlage 9 Rouwprotocol	65
Bijlage 10 Medicijnverstrekking en medisch handelen	83

1. Coördinatie veiligheid

1.1 Schoolleiding

De organisatie van de school is weergegeven in het schoolplan. In dit schoolplan staat duidelijk aangegeven wie de schoolleider is en wie de taken waarneemt in geval van afwezigheid van de schoolleider.

1.2 Preventieleerkracht (Ook wel genoemd: Arbo-coördinator)

Sinds het invoeren van de wetgeving omtrent Arbozorg is de werkgever verplicht tenminste één werknemer aan te wijzen voor de taak van preventieleerkracht. De taken van de preventieleerkracht zijn als volgt:

- I. toezien op de dagelijkse veiligheid en gezondheid binnen de school of locatie;
- II. leerkracht's bijstaan in het voorkomen van bedrijfsongevallen en ziekteverzuim;
- III. het onderhouden van de contacten met de uitvoerder van de Risico Inventarisatie en Evaluatie (vanaf hier afgekort tot RI&E);
- IV. het opstellen van een bedrijfsnoodplan en het onder de aandacht brengen van bovengenoemde zaken;
- V. Het geven van voorlichting over veiligheid en het doen van voorstellen aan de schoolleiding. Daarnaast is de preventieleerkracht vraagbaak voor allerlei zaken die te maken hebben met veiligheid, gezondheid en welzijn.

De preventieleerkracht dient op de hoogte te zijn van wet- en regelgeving en in staat te zijn die te vertalen naar de schoolsituatie. Een belangrijke taak is ook de schoolleider te adviseren en de leerkrachten te motiveren zich binnen de kaders van het gestelde beleid te begeven.

De wetgeving schrijft voor dat de kennis van de preventieleerkracht afgestemd is op de risico's van de organisatie of de school. Uit de RI&E zal duidelijk blijken welke deskundigheid de preventieleerkracht moet hebben. De school beschikt over een actuele RI&E om te tonen dat de preventieleerkracht toegerust is voor de taak. Het op locatie beschikken over de meest actuele RI&E is overigens een verplichting.

Een preventieleerkracht ondersteunt de werkgever bij de zorg voor de dagelijkse sociale veiligheid (ook fysieke) en gezondheid en heeft kennis van de arbeidsrisico's van de organisatie en de te nemen preventieve maatregelen, zoals maatregelen ter verbetering van de ergonomie, zodat goede arbeidsomstandigheden gewaarborgd zijn. Indien die kennis niet voldoende bij de preventieleerkracht aanwezig zijn, dan kan deze kennis opgevraagd worden bij het bestuur.

1.3 Schoolopvangteam

Op het moment dat er een (ernstige) calamiteit is, dient er een schoolopvangteam geformeerd te worden.

Hoe dit schoolopvangteam geformeerd is, is aan de school om te bepalen.

Wel moeten hier duidelijke afspraken op locatieniveau over gemaakt worden.

Het is aan het bestuur om zijn/haar directeur hier op aan te spreken.

Het is van belang in de schoolgids te vermelden wie in het schoolopvangteam zitten.

Vaak bestaat deze uit de schoolleider, de preventieleerkracht en/of de contactpersoon van de klachtenregeling en/of de IB-er.

1.4 Bedrijfshulpverlening (BHV)

De school heeft een aantal goed opgeleide BHV-ers, die jaarlijks worden bijgeschoold.

De BHV bestaat uit een drietal aspecten:

ELH (eerste levensreddende handelingen), beginnende brand en ontruiming.

Deze aspecten worden ieder jaar getraind.

Alle beginnende BHV-ers krijgen in het eerste jaar een basistraining, waarna zij elk jaar op herhaling gaan. Artikel 2.22 van het Arbo-besluit vereist deelname van bedrijfshulpverleners aan georganiseerde herhalingscursussen, oefeningen of andere activiteiten. Deze herhalingsactiviteiten dienen van zodanige inhoud te zijn en frequentie te hebben dat de kennis en vaardigheden van de bedrijfshulpverleners op het voor een bedrijfshulpverlening vereiste niveau gehandhaafd blijven.

Bedrijfshulpverleners zijn werknemers die de taak van BHV-er op zich hebben genomen. Zij moeten:

- I. ELH(Eerste Levensreddende Handelingen) verlenen;
- II. brand beperken of bestrijden, maar ook zijn zij in staat ongevallen bij brand te voorkomen en te beperken;
- III. in noodsituaties iedereen alarmeren en evacueren alarmeren en samenwerken met hulpdiensten (bron: artikel 15, Arbo-wet '98).

Het aantal verplichte BHV-ers hangt af van het aantal werknemers (dus ook leerlingen!) in het gebouw. Het Arbo besluit (art.2.4.4) bevat normen omtrent het aantal vereiste bedrijfshulpverleners. Daarbij gaat het om het aantal normaal aanwezige personen. Ook met het aantal aanwezige niet-werknemers moet rekening worden gehouden.

De schoolleider van de school is verantwoordelijk voor het aantal BHV-ers dat in de school aanwezig is. Als extra richtpunt moet de schoolleider de jaarlijkse wettelijk verplichte ontruimingsoefening kritisch evalueren.

Daarbij zal duidelijk worden of de aanwezige BHV-ers in staat zijn de ontruiming op een professionele manier te klaren. Elk jaar wordt er minstens één ontruimingsoefening gedaan. Bij voorkeur wordt er echter twee maal per jaar ontruimd: één maal aangekondigd en één maal onaangekondigd.

Zie voor meer informatie: <http://www.arboportaal.nl/>.

1.5 Omgang met de media

De woordvoering van de school ligt altijd bij de schoolleider en/of het bestuur. Indien de schoolleider niet aanwezig is, is de woordvoering (vooraf! Niet pas aanstellen bij geval van calamiteit) belegd bij een locatieleider, adjunct of teamlid. Neem de woordvoering voor media ook op in uw schoolgids.

Het spreekt voor zich dat deze woordvoerder de enige woordvoerder namens de school is. Maak de pers tot bondgenoot. Journalisten publiceren toch als ze geen informatie van school krijgen en de kans is groot, dat ze hun informatie dan van elders halen.

Aanvullend op dit punt: de school kan dan informeren doen onder voorwaarden. Een voorwaarde kan zijn dat van een verdachte of slachtoffer niet de achternaam en niet de eventuele etnische herkomst in de media komen. Een voorwaarde kan ook zijn dat er inzage komt voorafgaande aan publicatie.

De schoolleider verzoekt aan alle geledingen van school met klem niet de pers te woord te staan. Vooral aan leerlingen moet duidelijk gemaakt worden dat de politie onderzoek doet en dader en slachtoffer aanwijst en dat de rechter straft. Dit moet niet als een spreekverbod uitgelegd worden, maar als een verstandig omgaan met de pers. En ook dat het beter is in een periode van verwarring terughoudend te zijn.

Het is goed elke dag in geval van een calamiteit een persconferentie te organiseren. Dat gebeurt dan bij voorkeur op een andere locatie dan de school (geen pers in de school) en op een tijdstip buiten de schooltijden.

De conciërge en de schoolleiding bewaken het terrein. Opdringende pers moet worden geweerd.

Journalisten kunnen ook de school bellen met een verzoek om informatie. Het verdient aanbeveling de desbetreffende journalist te verzoeken om een half uur later terug te bellen. Ondertussen kunt je nadenken wat je kwijt wilt en eventueel zelf een tekst aanleveren.

Iedereen kan een opname verhinderen met een beroep op portretrecht. Journalisten weten dat en het is dan vaak al genoeg het volgende mede te delen: "Ik wil niet dat je dit uitzendt. Ik wil niet met mijn hoofd op televisie. Als je het toch doet maak ik er een zaak van."

1.6 Schoolgebouw en omgeving

Als belangrijkste hulpmiddel voor de veiligheid rond het schoolgebouw en de omgeving wordt gebruik gemaakt van de Risico Inventarisatie en Evaluatie (RI& E). Waarbij jaarlijks met behulp van een plan van aanpak waar nodig bijstelling plaatsvindt. Om deze RI& E op een juiste wijze uit te voeren is hierna een protocol opgesteld.

1.7 Uitleg

De Arbo-wet vraagt van de werkgever een beleidsmatige aanpak van arbo- en verzuimbeleid. Om dit aan te kunnen tonen moet de school een aantal verplichte activiteiten uitvoeren. Daartoe behoren het formuleren van een arbo-beleidsplan, de uitvoering van een RI & E, het opstellen van een plan van aanpak, het maken van een voortgangsrapportage en een ongevallenregistratie. Binnen iedere stichting is een overeenkomst met een partij die de arbeidsomstandigheden inzichtelijk maakt. Dit geschiedt in de RI&E.

1.8 Protocol Risico Inventarisatie en Evaluatie.

Veilig en gezond werken is voor iedereen van het grootste belang. Elke dag weer lopen leerkrachten en leerlingen op school risico's op het gebied van veiligheid, gezondheid en welzijn. Natuurlijk willen wij hen tegen deze risico's beschermen. U doet dit door te zorgen voor goede arbeidsomstandigheden op uw school.

1.9 Het arbobeleidsplan

Het arbobeleidsplan van Stichting Vrijescholen Rijnstreek is op te vragen via de website van de stichting. Alle noodzakelijke protocollen zijn daarin opgenomen. Wel is het van belang dit beleidsplan regelmatig te toetsen door middel van de 5-jaarlijkse RI& E en de daaruit voortkomende plannen van aanpak en dit veiligheidsplan.

2. Schoolorganisatie

2.1 Visie (strategisch beleidsplan Stichting Vrijescholen Rijnstreek)

Voor de visie van Stichting Vrijescholen Rijnstreek verwijzen wij naar de website van de stichting. Daar dit beleidsstuk voor alle aangesloten scholen geldt, wordt ervoor gekozen de visie niet op te nemen in dit beleidsplan.

2.2 Omgaan met en melding maken van (dreigende) agressie en/of geweld

Het uitgangspunt van Stichting Vrijescholen Rijnstreek is dat op het schoolterrein en binnen de schoolpoorten iedere vorm van verbaal- en fysiek geweld/agressie en seksuele intimidatie van en door ouders, personeel, leerlingen, vrijwilligers, stagiaires, e.d. niet getolereerd wordt. Tevens distantiëren wij ons van aanhoudend pesten(ook digitaal), diefstal, vernieling, vuurwerkbezit en/of wapenbezit.

Hoe om te gaan met dergelijke situaties, incidenten, gevallen is vastgelegd in het de gedragscodes van de Stichting Vrijescholen Rijnstreek en zijn te vinden op de website van de stichting.

2.3 Gedragsregels op de scholen en huisregels op de school

Voor de gedragsregels van de school, verwijzen wij u graag naar het schoolplan. Hierin staat opgenomen hoe wij op school met elkaar om (willen) gaan.

2.4 Vernieling en diefstal

Vernieling en diefstal door leerlingen, dan wel leerkrachten maakt onderdeel uit van de gedragsregels op school. Hiervoor verwijzen wij naar de schoolgids.

2.5 Veilig internet

Het is belangrijk dat kinderen op een verantwoorde wijze gebruikmaken van internet. Daartoe is bijlage 1 geschreven: hierin staat opgenomen hoe wij om willen gaan met het internetgebruik van kinderen en leerkrachten.

2.6 Aanpak pesten

Pesten is onaanvaardbaar gedrag en vormt een bedreiging voor het individu (met name voor de leerlingen) en voor de sfeer op school. Een goed pedagogisch klimaat is een voorwaarde om pestgedrag te voorkomen. Daarnaast zijn een aantal regels geformuleerd voor zowel leerlingen als leerkrachten, die als bijlage 3 zijn toegevoegd.

Kijk ook op <http://www.pestweb.nl/>

2.7 Aanpak verzuim

De aanpak van verzuim binnen de Vuurvogel is vastgelegd in ons verzuimbeleid. Deze treft u aan op de website en schoolgids. Het is belangrijk dat iedere leerkracht binnen de school bekend is met ons verzuimbeleid.

2.8 Privacy kinderen, ouders en personeel

Per 1 september 2001 is de Wet Bescherming Persoonsgegevens (WBP) in werking getreden. De WBP ziet toe op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer en heeft daarbij als uitgangspunt de verwerking van persoonsgegevens (van verzameling tot vernietiging). Dit heeft consequenties voor de privacy van kinderen en hun ouders, alsook op de privacy van personeel van de school.

Om te waarborgen dat er goed met de gegevens van leerkrachten, ouders en kinderen wordt omgegaan, is in bijlage 5 protocol 'Persoonsgegevens' opgenomen.

2.9 Opvang van leerlingen bij ernstige incidenten

Op het moment dat er een ernstig incident plaats heeft gevonden binnen de school, is het belangrijk hier tijdig en juist mee te handelen. Om weer te geven hoe er op onze school gehandeld moet worden bij een dergelijke situatie, is het protocol 'opvang leerlingen bij ernstige incidenten' van toepassing. In bijlage 6 vindt u het protocol hierover.

2.10 Het vermoeden van kindermishandeling

Hoe om te gaan met het vermoeden van kindermishandeling? Een ingewikkelde, maar daarom niet minder prangende vraag. We willen ons ervan vergewissen dat er op alle scholen hetzelfde wordt gehandeld in geval van een vermoeden tot kindermishandeling. Het protocol daarvan maakt onderdeel uit van dit schoolveiligheidsplan en treft u aan in bijlage 7 en in de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling staan de stappen zoals die in de wet staan omschreven. Informatie hierover vind je op:

- a) <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/huiselijkgeweld/hulpbieden/meldcode>
- b) <http://www.meldcode.nl>

Ook bestaat er een app 'meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling' voor zowel Apple als Android te downloaden, zodat je altijd het 5-stappenplan bij de hand hebt.

2.11 Verkeersveiligheid rondom de school

De situatie waar een school ligt is bepalend voor de veiligheid van alle betrokkenen. Uiteraard moet de verkeerssituatie rond de school zo veilig mogelijk zijn. Dit geldt voor de fietsende en/of lopende kinderen en hun ouders, maar ook voor de kinderen die met de auto worden vervoerd.

Aandachtspunten:

- I. De straat waar de school aan ligt is zo leeg mogelijk voor wat betreft gemotoriseerd verkeer;
- II. Er is een veilige oversteekplaats voor de school;
- III. De schooluitgang is veilig "afgezet";
- IV. Er zijn voldoende fietsenrekken voor de kinderen;
- V. Er zijn goede mogelijkheden voor ouders om hun fietsen even neer te zetten;
- VI. Er is voldoende wachtruimte voor de ouders (buiten, en in het geval van slecht weer ook binnen);
- VII. De school heeft een verkeerscommissie als de verkeersintensiteit daar om vraagt.

2.12 Rouw en ernstige trauma

In situaties waarin sprake is van ernstige traumatische ervaringen, is het noodzakelijk goed te handelen. Dit is vastgelegd in ons protocol rouwverwerking, welke u in bijlage 9 aantreft.

3. Incidentenregistratie

Doelen incidentenregistratie:

- I. Leren van incidenten
- II. Voortschrijdend veiligheidsbeleid op basis van de schoolpraktijk
- III. Organisatie van de incidentenregistratie
- IV. Incidenten melden en registreren

Een belangrijk instrument bij ontwikkelen van veiligheidsbeleid is 'een incidenten meld- en registratiepunt'. Een centrale plek waar alle incidenten, meldingen en klachten op het gebied van pesten, agressie, geweld, (homo)seksuele intimidatie, discriminatie en racisme worden gemeld en geregistreerd. Maak ook in de schoolgids melding van een incidentenregistratie op school.

Om incidentenregistratie tot een succes te maken moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan: goede communicatie, centrale registratie en analyse van de gegevens.

3.1 Goede communicatie

Een incidentenregistratiesysteem heeft pas zin als er ook daadwerkelijk incidenten gemeld worden. Goede communicatie daarbij is van groot belang: de hele schoolbevolking moet weten waar incidenten gemeld moeten worden en welke stappen moeten worden doorlopen. De procedure voor het melden van incidenten moet daarom duidelijk vermeld staan in de schoolgids.

3.2 Centrale registratie

Binnen de school moet bij voorkeur één persoon de verantwoordelijkheid krijgen voor de incidentenregistratie. Dat kan bijvoorbeeld de contactpersoon zijn. Door een centraal meldpunt in te stellen is het voor iedereen duidelijk waar incidenten gemeld moeten worden. Daarbij moet men wel bedenken dat onderwijspersoneel niet automatisch alle incidenten meldt. De contactpersoon moet daarom voeling houden met de werkvloer.

3.3 Analyse van geregistreeerde gegevens

Registratie is geen doel op zich, registratie is een middel om veiligheidsbeleid te ontwikkelen en te verbeteren. Registratie heeft dus pas zin als er ook daadwerkelijk iets met de gegevens wordt gedaan. Het analyseren van de cijfers, signaleren van trends en het vertalen daarvan naar beleid, maatregelen en voorzieningen zijn daarom voorwaarden voor een zinvolle incidentenregistratie
We registreren incidenten in ons LVS Parnassys.

4. Klachtenregelingen

4.1 Klachtenregeling algemeen

Met ingang van 1 augustus 1998 is de onderwijswetgeving gewijzigd in verband met de invoering van het schoolplan, de schoolgids en de klachtenregeling. Volgens deze laatste regeling kunnen ouders en leerlingen klachten indienen over gedragingen en beslissingen of het nalaten daarvan van het bevoegd gezag (schoolbestuur) en het personeel.

Het klachtrecht heeft een belangrijke signaalfunctie met betrekking tot de kwaliteit van het onderwijs op onze scholen. Door de klachtenregeling ontvangen wij op eenvoudige wijze signalen die ons kunnen ondersteunen bij het verbeteren van het onderwijs en de goede gang van zaken op school. De klachtenregeling is alleen van toepassing als u met uw klacht niet ergens anders terecht kunt.

Veruit de meeste klachten over de dagelijkse gang van zaken in de school zullen in onderling overleg tussen ouders, leerlingen, personeel en schoolleiding op een juiste wijze worden afgehandeld. Indien dat echter, gelet op de aard van de klacht, niet mogelijk is, of als de afhandeling niet naar tevredenheid heeft plaats gevonden, kan er een beroep gedaan worden op de klachtenregeling.

De school is aangesloten bij de Landelijke Klachtencommissie. Dit is een onafhankelijke commissie van deskundigen, die uitspraken doet over klachten, die niet op een andere manier opgelost konden worden.

4.2 Vertrouwenspersoon

Een vertrouwenspersoon is een onafhankelijk persoon, die niets met de school te maken heeft, maar wel verstand heeft van zaken, die zich op school kunnen afspelen. De namen en telefoonnummers van de externe vertrouwenspersonen kunt u op de website vinden.

4.3 Contactpersonen

Op iedere school is een (interne) contactpersoon aanwezig, waar iedereen met klachten van welke aard dan ook naar toe kan gaan. De contactpersoon heeft als taak de klager te helpen bij de klachtenprocedure en eventueel door te verwijzen naar de vertrouwenspersoon. De namen van de contactpersonen kunt u vinden in de schoolgids. Elke ouder of kind kan op een contactpersoon een beroep doen. Het spreekt vanzelf dat elk gesprek vertrouwelijk wordt behandeld. De contactpersoon kan verwijzen naar de vertrouwenspersoon en/of klachtencommissie. Ouders kunnen ook rechtstreeks bij de vertrouwenspersoon terecht, ook als men bijvoorbeeld alleen advies wil over een bepaald onderwerp.

---

5. Kwaliteitshandhaving veiligheidsbeleid

5.1 Toetsing

Het veiligheidsplan is opgesteld door de directie van de school. Na toetsing door de medezeggenschapsraad zal de medezeggenschapsraad instemming moeten geven waarna het bevoegd gezag het plan zal vaststellen.

5.2 Evaluatie

Om de 4 jaar zal het plan worden geëvalueerd door alle partijen.

5.3 Herziening

Mocht naar aanleiding van de evaluatie blijken dat een grondige herziening noodzakelijk is, zal een herziening geschreven worden.

Bijlagen

Bijlage 1 - Internetgebruik voor kinderen en volwassenen(voorbeeldgedrag).

Kinderen en internet

Iedereen maakt tegenwoordig gebruik van internet. Dat is eigenlijk vanzelfsprekend en bijna onmisbaar voor een deel van je schoolwerk en de communicatie met je vrienden. Maar omdat iedereen gebruik maakt van internet, is het juist heel belangrijk dat je hier voorzichtig mee omgaat.

Heb je hier al bij stilgestaan?

- I. Ik gebruik het internet alleen na toestemming van de meester/juf;
- II. Ik geef mijn naam (email) adres of telefoonnummer alleen door op internet na toestemming van mijn juf/meester;
- III. Ik gebruik bij het gebruiken van een zoekmachine woorden die binnen de normen en waarden van mijn ouders, de school en mijzelf vallen (zoektermen). Ik zoek niet met woorden die te maken heb met grof woordgebruik, racisme, discriminatie of geweld.
- IV. Als ik twijfel overleg ik met de juf/meester;
- V. Ik vertel het direct aan mijn juf/meester als ik informatie zie of e-mailberichten krijg waardoor ik me niet prettig voel;
- VI. Ik vertel het direct aan mijn juf/meester als ik e-mailberichten krijg die ik niet vertrouw i.v.m. mogelijke virussen;
- VII. Ik spreek nooit iets af met iemand die ik op internet 'online' heb ontmoet en die ik verder niet ken, zonder toestemming van mijn juf/meester of ouders;
- VIII. Ik verstuur geen mailtjes zonder overleg met de juf/meester;
- IX. Ik verstuur nooit een foto of iets anders van mezelf per e-mail zonder toestemming van de meester of juf;
- X. Ik gebruik in mijn e-mails alleen woorden waarvan ik weet dat ze vallen binnen de normale omgangsregels. Dus geen woorden waarmee ik anderen zou kunnen kwetsen, etc;
- XI. Ik download geen bestanden tenzij ik daarvoor toestemming heb gekregen van de juf/meester;
- XII. Ik maak afspraken met de juf/meester over het tijdstip en de tijd dat ik gebruik mag maken van internet;
- XIII. Ik mag op school niet chatten. Dat mag alleen als de juf/meester hiervoor een opdracht heeft gegeven;
- XIV. Als ik gebruik moet maken van een wachtwoord (bijvoorbeeld om te e-mailen) dan zorg ik ervoor dat dit wachtwoord geheim blijft. Ik vertel het dus niet aan anderen die er niets mee te maken hebben;

- XV. Ik bezoek alleen websites waarvan ik weet dat het veilig, betrouwbaar en binnen de normen en waarden van mijn ouders, de school en mijzelf vallen. Als ik twijfel overleg ik met mijn ouders en/of de juf/meester;
- XVI. Als ik per ongeluk op een website terecht kom en zie dat deze niet valt binnen de normen en waarden van mijn ouders, de school en/of mijzelf sluit ik deze direct af en meld dit aan mijn ouders of de juf/meester. Ik ben me ervan bewust dat mijn ouders en/of de meester/juf in staat zijn om terug te zien welke sites ik heb bezocht.

Kinderen en Sociale Media

Misschien zijn sociale media wel de populairste onderdelen van het computeren. En het lijkt veilig, omdat je alleen maar vriendjes of vriendinnetjes uitnodigt die je kent. Maar is dat ook zo?

Let op de volgende dingen:

- I. Ik gebruik een nickname en niet mijn eigen naam op Social Media;
- II. Ik neem geen chatverzoekjes of video aan van onbekenden;
- III. Ik open geen e-mailtjes van onbekenden;
- IV. Ik voeg geen mensen toe die ik niet ken;
- V. Ik blokkeer vervelende mensen;
- VI. Ik vertel mijn wachtwoord aan niemand.
- VII. Ik maak geen stiekeme afspraken met mensen die ik ken via Social Media.

Tips voor een goed en veilig wachtwoord

- I. Bedenk een onzin-zin met een getal of een leesteken bijvoorbeeld: Jij krijgt van mij een dikke 10!;
- II. Neem van ieder woord de eerste letter en neem de getallen en leestekens over. Je krijgt dan: Jkvmcd10!;
- III. Zorg voor minimaal 8 tekens in je wachtwoord;
- IV. Geef je wachtwoord nooit aan iemand anders, ook niet aan je beste vriend of vriendin;
- V. Laat je wachtwoord niet rondslingeren in de buurt van je pc of in je agenda;
- VI. Gebruik niet voor alles hetzelfde wachtwoord.

Tips voor leerkrachten/ouders voor het omgaan met kinderen die gebruik maken van internet

- I. Spreek regels af bij het internetgebruik. Wat kan wel en wat niet? Wat voor verschil is er tussen thuis- en schoolinternet?;
- II. Bouw vertrouwen op met de leerlingen. Als er problemen zijn moet een leerling naar je toe willen komen;
- III. Blijf in de buurt bij internettende leerlingen. Controleer of de schoolregels worden opgevolgd;
- IV. Laat persoonlijke gegevens privé blijven en let er op dat er over de leerlingen zo weinig mogelijk valt te traceren;
- V. Laat ze liever niet op school chatten. Chatten kan thuis, niet op school-pc's. Bovendien kun je als docent niet in de gaten houden met wie de kinderen chatten;
- VI. Ga zelf ook eens chatten. Om van de leefwereld van leerlingen af te weten, is het wel eens aardig om zelf een kijkje in een chatbox te nemen;
- VII. Leer van je leerlingen. Je leerlingen internetten veel en vaak. Laat hen elkaar en de school adviseren;
- VIII. Internet moet wel leuk blijven, dus vergeet niet om ook over de leuke dingen te praten;
- IX. Gebruik niet voor alles hetzelfde wachtwoord maar verzin voor al je online activiteiten een nieuwe.

Tips voor het omgaan met digitaal pesten

- I. Bespreek pesten met de school;
- II. Bespreek digitaal pesten met je kind;
- III. Wijs kinderen op gedrag op internet, wat kan wel en wat kan niet? Als je kind gepest wordt, moet je hem of haar serieus nemen, maar ook leren relativeren. Soms zijn de pestmails niet specifiek voor hem of haar bedoeld en is het het beste deze te negeren.

Tips voor e-mailen

- I. Vertel je kind dat het geen e-mails moet openen van onbekende personen;
- II. Probeer je kind gebruik te laten maken van meerdere e-mailadressen. Het belangrijkste e-mailadres mag alleen aan betrouwbare personen worden gegeven. Hiermee voorkom je dat dit e-mailadres misbruikt wordt;
- III. Vertel je kind dat het voorzichtig moet zijn met het openen van attachments (bijlagen). Deze kunnen virussen bevatten;
- IV. Installeer een Spamfilter of maak gebruik van de faciliteiten die je provider biedt. Vraag je kind of het aan jou wil vertellen wanneer het ongewenste e-mail ontvangt;

- V. Vertel je kind dat het nooit op spam mag reageren, maar deze direct moet verwijderen;
- VI. Installeer een virusscanner met de meest recente virusdefinities;
- VII. Vertel je kind wantrouwig te zijn bij e-mails die waarschuwen tegen een bijzonder gevaarlijk virus of die beweren dat je geld kunt verdienen door de mail naar zoveel mogelijk mensen door te sturen. Deze berichten zijn vaak onwaar en alleen bedoeld om (te) veel e-mailverkeer op gang te brengen. Dit soort e-mails worden hoaxes genoemd;
- VIII. Waarschuw je kind tegen e-mails waarin een betrouwbare instantie vraagt om persoonlijke gegevens. Je hebt hier te maken hebben met phishing. Banken zullen je nooit een e-mail sturen met de vraag je pincodes, passwords of andere persoonlijke informatie vrij te geven of met een link naar een pagina waar dergelijke informatie gevraagd wordt. Zorg ervoor dat je kind niet reageert op zo'n bericht en het direct verwijdert;
- IX. Zorg ervoor dat je kind zeer zorgvuldig is met het verstrekken van zijn/haar persoonlijke gegevens.

Tips voor surfen

- I. Zorg ervoor dat je kind voorzichtig is met het geven van zijn/haar persoonlijke gegevens op websites. Het moet zorgvuldig omgaan met het vermelden van persoonlijke gegevens, bijvoorbeeld in gastenboeken, forums etc. Kwaadwillende kunnen hiervan misbruik maken;
- II. Surf ook eens samen met je kind;
- III. Een internetfilter is een hulpmiddel om (jonge) kinderen tegen ongewenste inhoud beschermen;
- IV. Steeds meer zoekmachines bieden een familiefilter aan. Als je dit filter inschakelt worden websites met informatie die niet voor kinderen geschikt is, niet in het resultaat opgenomen. Zoekmachines als Google en AltaVista bieden de mogelijkheid een filter aan te zetten. Laat je kind gebruik maken van deze zoekmachines;
- V. Tijdens het surfen kan ongemerkt spyware op de computer geïnstalleerd worden. Installeer daarom een anti-spywareprogramma en een firewall op de computer;
- VI. Gebruik een goede virusscanner;
- VII. Installeer een popupkiller om het automatisch openen van (reclame)schermen tegen te gaan;
- VIII. Verwijder regelmatig cookies van de computer. Een cookie is een heel klein tekstbestandje dat op je vaste schijf is geplaatst door een webpaginaserver. Een cookie onthoudt bepaalde instellingen die je op een website hebt aangebracht, zoals taalkeuze. Als je cookies ingesteld zijn, hoef je bijvoorbeeld slechts één maal deze keuze te maken; de volgende keer dat je naar de website surft, kom je automatisch terecht op de taal van jouw keuze;

-
- IX. Scan je computer regelmatig op spyware en adware. Hiervoor zijn goede gratis programma's te downloaden;
  - X. Verhoog de standaard veiligheidsinstellingen en privacyinstellingen van je browser en e-mailsoftware. Dit kan bijvoorbeeld bij de opties van je browser.

Bijlage 2 - Aanpak pesten dus ook digitaal

Pesten wordt in geen enkele vorm geaccepteerd. We gaan op school respectvol met elkaar om!

Pestregels leerlingen

- I. Maak aan de leerlingen duidelijk dat signalen van pesten (iets anders dan plagen!) doorgegeven moeten worden aan de leerkracht. Leg uit dat dit geen klikken is maar klagen!;
- II. Personeel en leerlingen noemen leerlingen niet met een bijnaam die als kwetsend ervaren kan worden;
- III. Personeel en leerlingen maken geen opmerkingen over kleding en/of uiterlijk die als kwetsend ervaren kunnen worden;

Indien de leerkracht pesten heeft gesignaleerd:

- I. dan geeft hij duidelijk en ondubbelzinnig aan dat hij dergelijk gedrag verafschuwt en afkeurt;
- II. dan probeert hij zicht te krijgen op de oorzaak, de omvang van het pestgedrag en de mogelijke gevolgen voor het slachtoffer;
- III. dan probeert hij het invoelend vermogen van de pester en de 'zwijgende meerderheid' te vergroten ("als jij nu eens gepest werd...");
- IV. dan brengt hij het probleem in de teamvergadering ter sprake en wordt een plan van aanpak opgesteld;
- V. dan stelt hij de ouders van de betrokkenen (pester, gepeste) op de hoogte en geeft aan hoe de school dit probleem gaat aanpakken en wat men verwacht van de ouders;
- VI. dan vraagt hij regelmatig bij de ouders na wat de bevindingen, uitkomsten of stand van zaken is.

Pesten van personeel

Pesten komt niet alleen voor tussen leerlingen. Ook personeelsleden kunnen onderling hiermee worden geconfronteerd. Om pesten tegen te gaan wordt van iedereen binnen de school verwacht:

- I. Maak de pester duidelijk dat hij te ver gaat, dat zijn 'grapjes' niet meer leuk zijn;
- II. Zoek steun bij de schoolleider;
- III. Zoek steun bij de contactpersoon van de school of de vertrouwenspersoon. Vergeet niet de rol van de schoolleider/leidinggevende te bespreken. Een goede leidinggevende kan het pesten in de kiem smoren;

-
- IV. Houd zelf een logboek bij. Zo weet u wanneer er ongewenste zaken plaats hadden en wie erbij aanwezig waren. Het logboek kan dienen als bewijs, maar ook om uw hart te luchten;
  - V. Bedenk dat u niet alleen het slachtoffer bent, maar ook de organisatie. Uiteindelijk heeft ook het bestuur belang bij goede onderlinge verhoudingen;
  - VI. Vraag u af wat de motieven zijn van de pester. Dan weet u beter hoe u moet optreden. Sommige mensen pesten simpelweg omdat ze er voordeel mee verwachten te behalen;
  - VII. Praat met mensen die getuige zijn van het pestgedrag. Vaak vormen zij de zwijgende meerderheid. Ze zien het pesten wel, maar treden niet op, misschien om te voorkomen dat ze het volgende slachtoffer worden;
  - VIII. Lees over het onderwerp. Verhalen van anderen kunnen u het gevoel geven dat u niet alleen staat. U kunt leren van hun ervaringen;
  - IX. Neem contact op met de afdeling P&O van Stichting Vrijescholen Rijnstreek. De stichting is op grond van de Arbowet verplicht maatregelen te nemen.

In bijlage 3 is ons uitgebreide pestprotocol opgenomen.

Bijlage 3 - Pestprotocol Vuurvogel

Pesten of plagen?

Er is een groot verschil tussen pesten en plagen.

Plagen kan leuk zijn, is een reactie uitlokken.

Hier kan je weerbaarder door worden. Er blijft sprake van een gelijkwaardigheid.

Pesten is ondermijnend, ongelijkwaardig. Is systematisch gericht op één kind.

Het gaat zo ver, dat het desbetreffende kind niet meer in staat is om het te hanteren.

Een voortdurende bedreiging wordt gemaakt door regelmatig datzelfde kind te pakken: bv. door het buiten te sluiten, te negeren, bijnamen te geven, schelden, stukmaken van eigendommen, naroeppen, uitlachen, belachelijk maken, nadoen, enz.

Plagen is incidenteel en versterkt de weerbaarheid.

Pesten is structureel. Kan grof zijn, maar ook subtiel, bv. een kind negeren, buitensluiten.

Het breekt het ego af. Pesten is systematisch, dit is een dagelijkse dreiging.

Er is een machtsoverwicht gericht op één kind. Het gepeste kind kan zich niet meer verweren. Het is van belang deze situatie zo snel mogelijk op te heffen.

Een definitie van pesten luidt als volgt:

"Pesten is het systematisch uitoefenen van psychische en/of fysieke mishandeling door een leerling of een groep leerlingen van één of meer klasgenoten, die niet (meer) in staat zijn zichzelf te verdedigen."

Pestprotocol

1. Pesten wordt bij ons op school niet geaccepteerd. We nemen dan onmiddellijk maatregelen om het pesten te stoppen.
  - we spreken van de pester en de gepeste
  - iedere melding aan de leerkracht wordt serieus genomen
2. De leerkracht spreekt met de pester en maakt duidelijk, dat dit gedrag onacceptabel is.
3. De leerkracht spreekt met de gepeste en maakt duidelijk, dat er alles aan gedaan wordt om het pesten aan te pakken en op wat voor manier. We vinden het belangrijk, dat de gepeste zich weer veilig kan voelen.
4. De leerkracht brengt collega's en schoolleiding op de hoogte van het probleem.
5. Afhankelijk van de ernst van het gebeuren brengt de leerkracht de ouders/verzorgers van beide kinderen zo snel mogelijk op de hoogte.

6. De leerkracht stelt een plan van aanpak (kort handelingsplan) op om verder pesten te voorkomen. In dit plan staat aangegeven welke acties er worden ondernomen.
7. De betrokken ouders worden in dit plan betrokken. Afhankelijk van de omvang van het probleem worden ook andere ouders van de klas erbij betrokken.
8. De leerkracht gaat met de kinderen in de klas aan de slag. Zijn handelen heeft tot doel het pesten te stoppen en voorkomen. Dit kan in de vorm van een pedagogisch verhaal, een individueel plan, of het opstellen van een contract. De aanpak is afhankelijk van de leeftijd en situatie.
9. Aan het eind van dit proces wordt een moment genomen om te evalueren. Hier moet worden teruggeblikt (in bijzijn van alle betrokken partijen; ouders, leerkrachten, IB'er, eigen leerkracht en eventueel het betrokken kind) naar de gehele procedure van de eerste signalering tot het einde. Daarin kan duidelijk worden waar het is goed gegaan en waar voor de toekomst verbetering nodig is t.o.v. het proces. Bovendien moet hierin duidelijk worden, wat er ten aanzien van het probleem bereikt is en of verdere vervolgstappen nodig zijn.

NB.

Weigert de school het probleem aan te pakken, doet ze dit op inadequate wijze of leidt de aanpak niet tot een gewenst resultaat, dan kan hulp van buitenaf worden ingeroepen, of wordt de inschakeling van een vertrouwenspersoon door de ouders, noodzakelijk.

ACHTERGRONDINFORMATIE

Waarom wordt er gepest?

Pesten is vooral een groepsgebeuren, waarbij machtsverdeling, sfeer in de groep en sociale weerbaarheid een rol spelen.

In de praktijk is het meestal niet mogelijk om één oorzaak aan te geven. Vele oorzaken hangen met elkaar samen en hebben invloed op elkaar.

Van invloed zijn:

- 1 De houding van de leerkracht;
- 2 De houding van ouders;
- 3 Kenmerken van de 'gepeste';
- 4 Kenmerken van de 'pester';
- 5 De sfeer in de klas /groep;
- 6 Het klimaat op school.
- 7 De sociale opvoeding speelt een grote rol in het pestgedrag.

1. De houding van de leerkracht.

Deze is belangrijk.

Een leerkracht die niets tegen het pesten doet of zelfs 'meedoet', bevordert vanzelfsprekend het pesten. Het komt voor dat een leerkracht pesterijen in de klas of op school niet waarneemt; dit kan ook een gevolg zijn van het feit dat deze leerkracht onvermogen is om pestgedrag adequaat aan te pakken.

Uit een onderzoek blijkt dat veertig procent van de getreiterde kinderen op een school aangeeft dat leerkrachten af en toe of bijna nooit geprobeerd hebben het pesten te stoppen.

Pestgedrag speelt zich meestal af in een onzichtbaar sociaal gebied, waar de leerkracht minder vat op heeft, en waar de kinderen een eigen sociale orde hebben. Deze "tweede" sociale dynamiek is van de leerlingen zelf, en speelt zich af op onbewaakte ogenblikken; hierbij horen bepaalde dingen thuis, zoals wie met wie gaat, een geheime hut enz. De taak van de leerkracht is, deze sociale dynamiek aan de orde te stellen, en de sociale opvoeding daarop te richten.

Verder wordt van de leerkracht verwacht, dat hij of zij duidelijk stelling neemt tegen het pesten en in staat is de leerling veiligheid te bieden.

2. De houding van de ouders.

Er is onderzoek gedaan naar de houding van ouders van pesters. Het blijkt dat verschillende kenmerken van het gezin van belang kunnen zijn bij het ontstaan van pestgedrag bij een kind:

- een gebrek aan warmte en betrokkenheid gedurende de eerste levensjaren
- wilsopvoeding en gewoontevorming in de jonge kinderjaren
- de mate waarin de ouders agressief gedrag van hun kind toestaan en goedkeuren
- het tonen van het slechte voorbeeld.

3. Kenmerken van de gepeste.

De kinderen die gepest worden zijn meestal de groepsleden die niet zo goed voor zichzelf kunnen opkomen, het minst weerbaar zijn en het minst populair zijn in de klas.

Het kunnen kinderen zijn, die een teruggetrokken houding hebben, zich sociaal onzeker voelen en het verkeerd aanpakken door bv. overdreven gedrag, betweterig te reageren of door 'de plank mis te slaan'

Soms zijn het juist kinderen die een opvallend of 'buitensporig' gedrag vertonen, of kinderen die door iets speciaals opvallen als bv. kleden, manier van lopen of spreken.

Ze vallen buiten de klassen op. Kortom, het gaat om kinderen die kwetsbaar en gevoelig zijn.

Je ziet meestal dat minder weerbare kinderen slachtoffer worden van pestgedrag.

Kinderen met een eigenaardigheid en daarbij een zwakker zelfvertrouwen worden b.v. de dupe.

Secundaire reacties van een sociaal zwakker kind maken, hem extra kwetsbaar.

4. Kenmerken van de pester

Pesters hebben veel behoefte aan invloed, macht en erbij horen.

Ze kunnen zich vaak slecht inleven in hun slachtoffers. Ze kunnen de verleiding niet weerstaan macht uit te oefenen, het fascineert hen. De pesters zijn de groepsleden die veel behoefte hebben aan invloed, macht en erbij willen horen. Doordat hun sociale vaardigheden onvoldoende ontwikkeld zijn, weten ze hun behoefte slechts via een beperkt (gedrags-) repertoire te verwerken, namelijk door zich agressief (verbaal en/of fysiek) op te stellen.

Zij kiezen daarvoor de zwaksten in de groep uit. Pestgedrag komt voor uit eigen onzekerheid. Pesters willen vaak hun eigen onmacht en zwakheid verbloemen. Veel pesters hebben een negatief zelfbeeld dat zij overschreeuwen met bravoure tegenover een leerling die zij als "zwakker" beschouwen.

Je zou kunnen zeggen dat zowel de pesters als de gepesten onvoldoende sociale vaardigheden bezitten om zich in een groep te kunnen handhaven.

5. De sfeer in de klas/groep

In een klas waarin een negatieve sfeer heerst, is de kans groot dat er gepest wordt.

Een klas/groep met een negatieve sfeer is een groep waarin:

- weinig wordt samengewerkt;
- veel onderlinge concurrentie is;
- alleen met de sterksten rekening wordt gehouden;
- er geen respect is voor elkaar en voor het materiaal;
- de leerlingen het niet voor elkaar durven opnemen;
- De sociale opvoeding niet ter hand wordt genomen.

Pesten heeft met de groepsdynamiek te maken. Het is een groepsdynamisch proces wat zich afspeelt in een onzichtbare tweede sociale laag. Sommige stemmingen in een klas maken dat er ruimte is om te pesten.

In een klas met een negatieve sfeer is er de angst om zelf slachtoffer te worden en dit veroorzaakt 'meeloop gedrag'.

6. Het schoolklimaat

De sfeer in de klas wordt mede bepaald door het klimaat op school. Aandacht hebben voor het pesten moet samengaan met aandacht voor het pedagogische klimaat.

De volgende aspecten zijn daarbij van belang:

- De wijze waarop leraren met elkaar omgaan.
Geven zij door de manier waarop zij met elkaar omgaan een goed voorbeeld, of pesten zij elkaar onderling evenzeer.
- De teamafspraken die bevorderen dat kinderen zich veilig voelen op school.
De mate waarin men in staat is regels te handhaven.
- Een goede surveillance op het schoolplein door de pleinwacht.
- Aandacht voor de opvoeding van de 2e sociale dynamiek.

- De verhouding leerkracht-leerling.
Lukt het de leerkracht zich te verplaatsen in het gepeste kind of komen ze in een gesprek met hem of haar niet verder dan 'wat deed je zelf'?
- Het uitdragen van een normen,- en waardensysteem van de school. Duidelijkheid over wat de school tolereert en wat niet.
- Aandacht van het team voor sociale weerbaarheid als onderdeel van het schoolwerkplan.
- Het kennen van de mogelijkheden om hulp van externe instanties in te schakelen.

Deze aspecten komen regelmatig aan de orde in de pedagogische vergadering, tijdens intervisiegesprekken en in teambesprekingen.

Het even aanpakken van pesten werkt niet.

De aanpak moet onderdeel zijn van een groter geheel.

Het moet gedragen worden door de hele school en de afspraken moeten bij iedereen duidelijk zijn en door eenieder gehanteerd worden.

PESTEN OP SCHOOL - HET WAARNEMEN ERVAN.

Wanneer er een slecht sociaal klimaat bestaat in de onbewaakte sociale dynamiek, kan zich het volgende voordoen.

In het functioneren van een groep is er de nodige strijd om invloed te kunnen uitoefenen. Centraal staat daarbij vaak: het omgaan met gevoelens van angst.

Angst voor intimiteit, agressie, isolement en beoordeeld worden.

Daartoe worden 'de hielen gelikt' van als belangrijk bestempelde klasgenoten of leiders van de groep en wordt afgegeven en afgereageerd op de z.g. zwakke broeders die fungeren als betrouwbare en ontvankelijke brievenbus voor boze acties.

Kenmerkend voor dergelijke angst beladen groepsfenomenen is dat er weinig echtheid en respect bij de interactie komt kijken. Echt zijn, zeggen wat je denkt, vindt of voelt, kan je de kop kosten, wordt er gedacht.

De pesters hebben vaak weinig besef van de aanrichtende schade bij de gepeste, omdat deze zich veelal niet meer durft te laten 'kennen'. Pijn laten zien is afgaan en dit zou het opgelopen negatieve zelfbeeld nog versterken.

Vaak is het niet de regelrechte bedoeling om zondebokken weg te pesten. Waar moet een groep met de agressie naar toe als de kop van jut vertrekt?

Om deze machtsstrijd en dus agressie onderling uit te wisselen is nogal link.

Er is nl. nogal wat intimiteit en vertrouwen nodig om met zicht op een goede afloop echt boos op elkaar te kunnen worden. Als een dergelijk niveau van vertrouwen er niet is en dus de onveiligheid groot en het angstniveau hoog, dan zal er een nieuwe zondebok georganiseerd worden.

Ieder groepslid zal maatregelen nemen om buiten schot te blijven en volgt instinctief een gebruiksaanwijzing: Zorg dat je niet alleen blijft, dat maakt nl kwetsbaar.

Klamp aan bij tenminste één ander.

Als je vermoedt dat een ander je te na komt en mogelijk bekritiseert, bijt dan van je af. Daarmee lijkt je niet kwetsbaar. Voeg je bij een sterke leider.

Iemand die de groep richting kan geven. Pas je normen en ideeën aan hem of haar aan.

1. Wat wordt er onder pestgedrag verstaan?

- lichamelijk geweld, steeds gericht op één bepaalde leerling in de vorm van slaan, schoppen, aan eigendommen komen e.d.
- psychisch geweld; afkeurende houding en onaangename opmerkingen maken, het negeren van een leerling, het bewust buitensluiten e.d.
- verbaal geweld, intimidatie
- seksueel geweld, betasten e.d.

2. Kenmerken van het kind, dat gepest wordt.

Er zijn verschillende vormen van slachtoffergedrag.

1. Er bestaat een categorie kinderen die een teruggetrokken houding vertonen. Ze lijken voortdurend de zorg te hebben: hoe gedraag ik me zo, dat ik niet opval. Deze kinderen keren zich van de situatie af, en houden zich afzijdig.
2. Kinderen die gaan provoceren, en de pester een aanleiding verschaffen.
3. Kinderen die agressief reageren op het pesten in de veilige nabijheid van de leerkracht, en daarvoor nog straf krijgen ook.

3. Wat kan er opvallen aan de zgn. pester?

Vaak zijn het kinderen die de sfeer, de kleding en / of het gedrag bepalen.

De dader heeft een emotioneel probleem, en heeft dominant gedrag nodig, om zich een plek in de groep te geven. In onbewaakte situaties wordt er dan gepest.

De dader zit in een gedragspatroon, waarin hij/zij het nodig vindt om bepaalde macht uit te oefenen. Deze kinderen proberen de sfeer in de klas naar hun hand te zetten en organiseren graag een grote groep meelopers of aanbidders.

4. Wat kunnen de oorzaken van dit gedrag zijn?

1. Weinig aandacht van ouders, leraren of medeleerlingen;
2. Geen correctie van agressief gedrag door de ouders.
3. Een reactie op zelf gepest zijn.
4. Slecht voorbeeld van ouders, andere volwassenen of leraren.
5. Blootstelling aan geweld, onder andere via televisie.
6. De sociale dynamiek komt niet aan de orde
7. Er is geen preventie door de sociale dynamiek bewust op te voeren.

5. De derde groep. (klas 1)

Als derde groep is er nog de toekijkende middengroep, die angstvallig zwijgt, waarbij opvalt dat er kinderen zijn die stil toekijken of juist doodsbang zijn, zich ervan afkeren en zich als groepje isoleren.

Eigenlijk weten de leerlingen in de klas allemaal, dat er gepest wordt, maar de meeste weten niet, wat ze eraan kunnen doen. Het in de openbaarheid brengen, ervaren ze als klikken. Ze vinden het geen fijne situatie, dat hun klasgenoot wordt gepest.

6. De ouders

Het kind, dat gepest wordt, vertelt dat meestal niet direct aan zijn ouders.

Wel is te merken, dat het kind niet graag naar school gaat.

Slecht eten en slapen, buikpijn en slechte leerresultaten kunnen een signaal zijn.

Wanneer de ouders duidelijk wordt, dat het om pesten gaat, maken ze melding van het pest gedrag bij de leerkracht.

AANWIJZIGINGEN VOOR DE LEERKRACHTEN

1. Hulp bieden aan de gepeste leerling

Kinderen die voortdurend worden gepest, kunnen op twee manieren reageren: ze worden passief, achterdochtig of ze gaan uitdagen.

In deze situatie is het van groot belang dat de leerkracht het slachtoffer laat merken dat hij hem in bescherming neemt.

Het is goed dat de leerkracht ook adviezen geeft aan het slachtoffer t.a.v. zijn gedrag. Gedragingen kunnen ook worden aan- of afgeleerd via een cursus sociale vaardigheid of een assertiviteitstraining.

Hulp aan zondebok/gepeste

- Het is belangrijk dat je als leerkracht stelling neemt. Dat je laat merken dat je de goede kanten van een kind ziet.
- Kringgesprek over pesten in het algemeen
- Voorlezen van kinderboeken over pesten
- Bij een kind dat langdurig gepest is: een assertiviteitstraining aanbieden. "Bang zijn voor andere kinderen" van Ringrose en Nijenhuis 13 is een goede methode om gepeste kinderen weerbaarder te maken.

2. Hulp bieden aan de middengroep

Ook de middengroep ondervindt gevolgen van de negatieve sfeer in de klas.

Het zijn de leerlingen die weten dat wat gebeurt niet in de haak is.

Ze willen het pesten wel stoppen maar weten niet hoe. Eerst zal de veiligheid hersteld moeten worden door het stappenplan voor te leggen.

Dan kunnen thema's als kwetsbaar opstellen, mening durven uiten, leren luisteren, nee durven zeggen, bang-zijn tonen aan de orde komen.

Zij dienen medeverantwoordelijk gemaakt te worden voor de sfeer in de groep.

3. Hulp bieden aan de pester

Natuurlijk is het plan van aanpak voor een belangrijk deel, hulp voor de pester. Daarnaast is het mogelijk dat deze leerling extra begeleiding nodig heeft. Dit blijkt vaak gedurende het verloop van bovenstaand traject. Extra ingeschakeld kan worden, de heilpedagoog en/of een buitenschoolse instantie. Zo kan aandacht geschonken worden aan evt. achterliggende problematiek.

4. Adviezen mbt. de ouders

Ouders bij problemen betrekken, gezamenlijke verantwoordelijkheid van ouders en school creëren. Ouders informeren wat de school doet aan pestproblematiek. Gesprekken voeren over hoe pestkoppen en zondebokken te benaderen.

5. Ondersteuning van de docenten.

Zonder deskundig personeel kan pesten niet bestreden worden, hoe goed een pest protocol ook is. Het is dan ook noodzakelijk dat de school tijd en aandacht heeft voor de volgende punten:

- aanschaffen van lesmaterialen
- deskundigheidsbevordering via video's, begeleiding van buiten de school etc.
- ondersteuning van elkaar (een en dezelfde aanpak ontwikkelen)
- signaleringsgevoeligheid
- actiebereidheid
- voorbeeldgedrag
- stellingname tegen pesten als team

Naar een hoger niveau tillen

Zoals in de te nemen maatregelen is opgenomen bij stap 4. worden collega's en schoolleiding op de hoogte gebracht van het pestprobleem in de klas.

In overleg met de schoolleiding kan ervoor worden gekozen het probleem niet alleen op klassenniveau aan te pakken maar op een "hoger" niveau aan de orde te stellen.

Dit is afhankelijk van de ernst en de omvang van de situatie.

Hierbij dient men zich ervan bewust te zijn dat het probleem kan wordt vergroot.

Leerlingen vluchten dan in allerlei verdedigingsmechanismen: het pesten wordt ontkend, gebagatelliseerd, het slachtoffer krijgt de schuld. Het vraagt dus om een zorgvuldige benadering.

Een veiliger aanpak is te praten over het zondebokfenomeen bij dieren, vertellen over wat er plaats vond in een andere klas of op een andere school en informatie verstrekken over de gevoelens van het slachtoffer, de aangetoonde ongevoeligheid van de pester, de mogelijke oorzaken van pestgedrag, de te onderscheiden partijen bij pesten, de aantallen pesters en gepeste kinderen.

Tot slot van het kringgesprek vraagt de leerkracht zijn leerlingen een aantal regels en straffen te formuleren. Deze worden getypt, gefotokopieerd en ter ondertekening aan iedere leerling, de ouders en de leerkracht voorgelegd. Een uitvergroott overzicht van de regels en straffen wordt daarna in de klas opgehangen. Telkens wordt dan één regel gedurende een week centraal gesteld".

Dit kan worden uitgevoerd, door aan het pestprotocol een preventieve aanpak te toe te voegen van zaken maar ook over afzonderlijke gesignaleerde gevallen.

TOT SLOT.

Het even aanpakken van pesten werkt niet.

De aanpak moet onderdeel zijn van een groter geheel.

Het moet gedragen worden door de hele school en de afspraken moeten bij iedereen duidelijk zijn en door eenieder gehanteerd worden.

Er zal regelmatig een evaluatie noodzakelijk zijn over de gang

Maatregelen ter preventie

Werken aan een goed sociaal klimaat binnen de klas en de school gebeurt op verschillende terreinen. Een van de mogelijkheden is het werken met een afsprakenlijst.

Een voorbeeld daarvan is hieronder weergegeven.

Voorbeeld van afspraken lijst rond pesten

1. Iemand niet op uiterlijk beoordelen of beoordeeld worden.
2. Niet iemand buitensluiten.
3. Niet aan spullen van een ander zitten.
4. Elkaar niet uitlachen.
5. Elkaar niet bij de bijnaam noemen/niet uitschelden.
6. Niet roddelen over elkaar.
7. Geen mishandeling plegen, niet lichamelijk en niet geestelijk.
8. Elkaar met rust laten/niet met een ander bemoeien.
9. Geen partij kiezen (bij een ruzie).
10. Geen aandacht aan de pester schenken.
Blijft pester doorgaan, dan aan de leerkracht vertellen.
11. Leerkracht vertellen wanneer jezelf of iemand anders gepest wordt (dit is geen klikken).
12. Eerst een ruzie zelf uitpraten.
Helpt dat niet, dan de vorige regel, waarna vergeven en vooral vergeten.
13. Luister naar elkaar.
14. Word je gepest? Praat er thuis over. Je moet het niet geheim houden.
15. Nieuwkomers op school goed ontvangen opvangen.
16. Deze regels gelden op school en daarbuiten.

Als pesten ondanks de preventieve maatregelen toch optreedt, zullen leerkrachten dit moeten kunnen signaleren en duidelijk stelling nemen.

Er dienen dan curatieve maatregelen te worden getroffen.

Stappen plan curatieve maatregelen t.a.v. de pester

De aangegeven maatregelen inzetten in de genoemde volgorde.
Hoever dit wordt doorgezet is afhankelijk van de ernst van de situatie

1. Straf geven aan de pester omdat hij geen veiligheid aan een klasgenoot heeft gegeven.
2. In gesprek gaan met de pester en afspraken maken over gedragsverandering
Dit kan, afhankelijk van de aard en de ernst van de situatie, bestaan uit bijvoorbeeld;
  - Het (voor)lezen van een boek over pesten of buitensluiten en met de leerling een gesprek hierover te hebben en tot slot afspraken te maken over het bieden van veiligheid aan de ander of anderen.
  - De pester verantwoordelijk maken voor de zondebok. De afspraak kan zijn dat de pester er alles aan zal doen om zijn slachtoffer veiligheid te verschaffen. Hij, de pester, wordt daar verantwoordelijk voor gemaakt. Op het eind van elke week wordt het slachtoffer gevraagd of hij zich deze week op school veilig heeft gevoeld. Als het antwoord negatief blijkt, wordt de pester gevraagd wat hij heeft nagelaten en wat voor concrete maatregelen hij gaat toepassen om het slachtoffer de volgende week wel dit gevoel te laten ervaren. NB. Deze methode kan echter ook averechts werken: de pester zet het slachtoffer onder druk de leerkracht te vertellen dat hij zich veilig heeft gevoeld.
3. Probleemoplossende gesprekken met de leerling. Als de voorgaande activiteiten geen resultaten opleveren, voert de leerkracht dit soort gesprekken. Ze hebben tot doel de mogelijke oorzaak of oorzaken van het pestgedrag bloot te leggen.
4. Aanbieden sociale vaardigheidstraining Als het pestgedrag blijft voortduren, wordt de leerling een dergelijke training aangeboden. Hierbij roept de school de hulp in van een Riagg of Onderwijsbegeleidingsdienst.

Contract met pester/ouder/leerkracht

1. Na overtreding ten gesprek met de leerkracht.
2. Binnen blijven.
3. Overschrijven (reglement bijvoorbeeld).
4. Opstel schrijven.
5. Boek over pesten lezen en eruit overschrijven.
6. Nuttig, onaangenaam werk voor school doen.
7. Schorsen uit de klas of school.

Handtekening

Handtekening

Handtekening

leerling:

ouder:

leerkracht:

Evaluatieformulier

Na afsluiting van het proces rondom "pestprobleem".

1. Hoe is het probleem in eerste instantieesignaleerd?
2. Wat is er door de leerkracht aangedaan?
3. Wanneer en hoe is het overleg met college gegaan en wat waren de stappen?
4. Zijn de ouders geïnformeerd en betrokken in het proces, en wat was hiervan het resultaat?
5. Welke stappen zijn gedaan om het probleem op te lossen, welke waren effectief welke niet, en wat was het resultaat?

---

6. Zijn er punten, die om verbetering vragen m.b.t. het protocol?

7. Geef aan welke en hoe die kunnen worden verbeterd.

Handtekening

Handtekening

Handtekening

leerling:

ouder:

leerkracht:

Bijlage 4 - Persoonsgegevens

Wat zijn nu precies persoonsgegevens?

Persoonsgegevens zijn alle gegevens die informatie kunnen verschaffen over een natuurlijke identificeerbare persoon en zijn persoonsgegevens in de zin van de WBP.

Gegevens zijn persoonsgegevens:

- a) als de gegevens informatie bevatten over een natuurlijk persoon
- b) als die persoon identificeerbaar is

Sommige gegevens bevatten duidelijk feitelijke informatie over een persoon. De meest sprekende voorbeelden zijn iemands naam, geboortedatum of geslacht. Ook gegevens die een waardering over een natuurlijke persoon geven, bevatten informatie over die persoon. Daarbij valt te denken aan iemands intelligentiequotiënt (IQ).

In welke gevallen moet men aan de Wet Bescherming Persoonsgegevens voldoen?

Wanneer men invloed kan uitoefenen op de gegevens (een handeling verrichten met de gegevens, zoals bewaren, wijzigen, doorsturen etc.) dan moet men aan de WBP voldoen.

Wie is er in een (school) verantwoordelijk voor de Wet Bescherming Persoonsgegevens?

De verantwoordelijke is degene die het doel en de middelen van de verwerking vaststelt. Het gaat dan om degene die formeel-juridisch de bevoegdheid heeft om doel en middelen te bepalen. De verantwoordelijke hoeft niet zelf de gegevens te verwerken, maar bepaalt welke gegevens worden verwerkt, hoe lang, met welke middelen en met welk doel.

De bewerker van de gegevens handelt naar de instructies en onder de verantwoordelijkheid van de verantwoordelijke. De WBP vereist dat de gegevens op behoorlijke en zorgvuldige wijze en in overeenstemming met de wet verwerkt worden.

Mogen (school)organisaties altijd alle persoonsgegevens op een of andere wijze verwerken?

Persoonsgegevens mogen alleen verwerkt worden als daarvoor een doel aanwezig is. Dit doel moet:

- a) welbepaald zijn;
- b) uitdrukkelijk zijn omschreven;
- c) gerechtvaardigd zijn.

Verwerking mag alleen plaatsvinden op grond van ondubbelzinnige toestemming van de betrokkene.

Toestemming moet aan de volgende criteria voldoen:

- a) Betrokkenen moet zijn wil in vrijheid hebben kunnen geuit;
- b) Toestemming moet gericht zijn op bepaalde gegevensverwerking (onbepaalde machtiging geeft geen rechtsgeldige toestemming!);
- c) Toestemming moet ondubbelzinnig zijn;
- d) Er moet een duidelijk verband bestaan tussen verwerking van persoonsgegevens en een wettelijke plicht;
- e) Betrokkenen moet er een vitaal belang bij hebben;
- f) De (school)organisatie moet een gerechtvaardigd belang hebben bij het verwerken van gegevens;
- g) Bij iedere verwerking moet nadrukkelijk een afweging gemaakt worden tussen het gerechtvaardigde belang van de (school)organisatie en het belang van betrokkene om gevrijwaard te blijven van inbreuk op diens privacy.

Recht op inzage

Iedereen mag met redelijke tussenpozen vragen of en zo ja welke persoonsgegevens u ten aanzien van hem verwerkt. De (school)organisatie moet op een verzoek tot inzage binnen vier weken antwoorden. Betrokkene mag de (school)organisatie verzoeken gegevens te corrigeren.

De (school)organisatie is alleen verplicht te corrigeren als de gegevens:

- a) feitelijk onjuist zijn;
- b) onvolledig of niet ter zake dienend zijn voor het doel waarvoor u ze verwerkt;
- c) op andere wijze in strijd met een voorschrift van de WPB of andere wet zijn verwerkt.

Recht op informatie

Een persoon wiens gegevens worden bewerkt moet kunnen nagaan wat er met die gegevens gebeurt. Daarom is er een regeling voor informatieverstrekking aan betrokkene. De verantwoordelijke moet weten dat de betrokkene op de hoogte is. Verantwoordelijke hoeft niet na te gaan of de uitgereikte informatie daadwerkelijk is gelezen.

In het algemeen geldt: hoe gevoeliger de gegevens voor betrokkene liggen, des te meer reden om de betrokkenen zo gedetailleerd mogelijk te informeren over de gegevensverwerking. Wanneer men gegevens van derden krijgt dan moet men de betrokkene persoonlijk informeren. Betrokkene hoeft niet geïnformeerd te worden als gegevens vastgelegd worden vanuit een wettelijke plicht.

Moet de gegevensverwerking aan bepaalde kwaliteitseisen voldoen?

Gegevensverwerking moet aan de volgende kwaliteitseisen voldoen:

- a) zo minimaal mogelijk;
- b) toereikend;
- c) ter zake dienend.

Iedereen die onder gezag van een verantwoordelijke persoonsgegevens verwerkt is verplicht tot geheimhouding van die persoonsgegevens, tenzij een wettelijk voorschrift het tot mededeling verplicht of uit hun taak de noodzaak tot mededeling voortvloeit.

Op welke wijze moet de (school)organisatie de gegevensverwerking veiligstellen?

- a) De (school)organisatie dient passende technische en organisatorische maatregelen te nemen om het verlies van gegevens of onrechtmatige bewerking tegen te gaan;
- b) De maatregelen moeten er mede op gericht zijn onnodige verzameling of verdere verwerking te voorkomen;
- c) De persoonsgegevens mogen niet langer bewaard worden dan noodzakelijk is voor het doel waarvoor u de gegevens heeft verzameld.

Op degene die persoonsgegevens bewerkt, rust een geheimhoudingsplicht.

Mogen alle persoonsgegevens verwerkt worden?

Er is een verbod op de bewerking van bijzondere persoonsgegevens.

Dit zijn:

- a) Godsdienst of levensovertuiging;
- b) Ras;
- c) Politieke gezindheid;
- d) Gezondheid (alleen met nadrukkelijke toestemming van de betrokkene);
- e) Seksueel leven;
- f) Lidmaatschap van een vakvereniging;
- g) Strafrechtelijke persoonsgegevens;
- h) Persoonsgegevens over onrechtmatig en hinderlijk handelen waarvoor een verbod is opgelegd. (bijvoorbeeld straatverbod)

Bijzondere persoonsgegevens mogen alleen worden verwerkt:

- a) Als de betrokkenen zelf nadrukkelijk toestemming geeft;
- b) Als de betrokkenen de gegevens zelf al openbaar heeft gemaakt;
- c) Als de verwerking noodzakelijk is voor het vaststellen, het uitoefenen of verdedigen van een recht in een gerechtelijke procedure.

Consequenties van de Wet Bescherming Persoonsgegevens voor de (school)organisatie

Op grond van bovenstaande is het van belang dat elke school ter bescherming van de privacy van kinderen en ouders vaststelt:

- a) Wie is verantwoordelijk voor beheer van gegevens kinderen en ouders?;
- b) Wie beheert de gegevens?;
- c) Welke gegevens zijn noodzakelijk voor onderwijs aan en begeleiding van het kind? (niet bovenmatig, toereikend en ter zake dienend);
- d) Wie heeft er toegang tot de gegevens?;
- e) Wie is geautoriseerd om wijzigingen aan te brengen in de gegevens?;
- f) Waar worden de gegevens opgeslagen? (veilig al dan niet digitaal; niet toegankelijk voor onbevoegden).

Maak binnen je school de volgende afspraken:

- a) Geef geen gegevens door aan derden zonder toestemming van ouders;
- b) Ook foto's en beelden horen tot de categorie persoonsgegevens. Verspreid dus ook geen foto's, c.q. videobeelden zonder toestemming van de ouders;
- c) Verwijder de persoonsgegevens als zij het doel niet langer dienen;
- d) Geef op verzoek gelegenheid tot inzage.

Op grond van bovenstaande is het van belang dat elke school ter bescherming van de privacy van personeelsleden vaststelt:

- a) Wie is verantwoordelijk voor beheer van gegevens van personeelsleden?;
- b) Wie beheert de gegevens?;
- c) Welke gegevens zijn noodzakelijk voor een goed en adequaat personeelsbeleid (niet bovenmatig, toereikend en ter zake dienend);
- d) Wie is geautoriseerd om wijzigingen aan te brengen in de gegevens?;
- e) Waar worden de gegevens opgeslagen? (veilig al dan niet digitaal; niet toegankelijk voor onbevoegden);
- f) Stel personeelsleden op de hoogte wanneer er informatie in de gegevens gewijzigd wordt;
- g) Geef op verzoek gelegenheid tot inzage.

Mailing aan grote groepen gaat via BCC.

In het kader van de VIR (verwijsindex risicojongeren) wordt de daarin genoemde procedure strikt gevolgd, evenals de strikte privacyregels bij het bespreken van zorgleerlingen.

Bijlage 5 - Protocol voor opvang personeel bij ernstige incidenten

Op het moment dat een ernstig incident van AGSI met een personeelslid als slachtoffer heeft plaatsgevonden, wordt onmiddellijk de schoolleider geïnformeerd. Deze meldt de gebeurtenis bij een lid van het opvangteam (tenminste bestaande uit de schoolleider en de arbo- en preventieleerkracht). De schoolleider neemt contact op met de betrokken slachtoffer(s) om, indien gewenst, een afspraak te maken. Tevens wordt door de betrokken slachtoffer(s) of de schoolleider het ongevalformulier ingevuld.

Taken en verantwoordelijkheden

Van de leden van het opvangteam mag verwacht worden, dat zij:

- a) een luisterend oor bieden;
- b) advies geven over symptomen die kunnen optreden na een schokkende gebeurtenis;
- c) informatie geven over opvangmogelijkheden;
- d) de eigen grenzen aangeven wat betreft de mogelijkheden voor hulpverlening en mee zoeken naar oplossingen (eventueel doorverwijzen naar professionele instanties);
- e) aan belanghebbenden informatie geven m.b.t. het omgaan met schokkende gebeurtenissen;
- f) vertrouwelijk omgaan met de informatie die zij krijgen.

Taken en verantwoordelijkheden na een schokkende gebeurtenis

- a) De directe leerkracht en de schoolleider zijn verantwoordelijk voor een goede eerste opvang;
- b) De schoolleider is verantwoordelijk voor het (laten) invullen van het ongevalformulier en het registreren van het incident, de voorlichting binnen de organisatie en de contacten met externe instanties als slachtofferhulp, e.d.;
- c) De schoolleider bewaakt de voortgang van de hulpverlening aan het slachtoffer;
- d) De schoolleider is verantwoordelijk voor het organiseren van de continuïteit in de school (onder andere opvang klas);
- e) De schoolleider is verantwoordelijk voor een adequaat vervolg van de opvang van het slachtoffer;
- f) De schoolleider neemt zo spoedig mogelijk, maar in ieder geval binnen 72 uur, contact op met het slachtoffer;
- g) De arboarts heeft een signalerende functie. Hij/zij informeert de werkgever als er signalen binnen komen die wijzen op het gepasseerd zijn van schokkende gebeurtenissen en/of problemen die daarmee samenhangen en leiden tot mogelijke uitval van leerkrachten.

De opvangprocedure

Als een leerkracht een schokkende gebeurtenis meemaakt, wordt de volgende procedure gevolgd:

- a) Iedereen is verplicht het slachtoffer uit de situatie te helpen en de eerste opvang te verzorgen. De schoolleider wordt zo snel mogelijk geïnformeerd;
- b) De schoolleider meldt de schokkende gebeurtenis zo snel mogelijk bij een lid van het opvangteam;
- c) De schoolleider zorgt voor de eerste begeleiding van het slachtoffer;
- d) De schoolleider neemt binnen drie dagen contact op met het slachtoffer en biedt adequate hulp;
- e) De schoolleider onderhoudt contact met het slachtoffer en zorgt ervoor, dat hij/zij op een verantwoorde wijze kan terugkeren op het werk of in de klas.

Contact met slachtoffer

Het is de taak van de schoolleider om contact te houden met het slachtoffer en de leerkrachten en de leerlingen te (blijven) informeren over de situatie. Op deze manier verliest het slachtoffer niet het contact met het werk of de klas.

Binnen drie dagen na het incident heeft de schoolleider een gesprek met de betrokkene(n). Tijdens dit gesprek wordt ondermeer gezien of hulp aan betrokkene(n) gewenst is. Binnen drie weken vindt een vervolggesprek plaats, waarin de schoolleider ondermeer informeert of de opvang naar tevredenheid verloopt. Na ongeveer twee maanden vindt een afsluitend gesprek plaats.

In veel situaties kan het wenselijk zijn, dat het slachtoffer informatie krijgt over de dader en de manier waarop deze zijn daad verwerkt.

Terugkeer op het werk

De schoolleider en het opvangteam hebben de verantwoordelijkheid de betrokkene bij de terugkeer te begeleiden. Na een schokkende gebeurtenis komt er een moment van confrontatie met de plaats waar – of de persoon met wie de schokkende gebeurtenis heeft plaatsgevonden. Dit kan een moeilijk moment zijn afhankelijk van de aard en oorzaak van de gebeurtenis. Soms zal er weer een basis moeten worden gelegd voor een werkbare relatie met de leerling of leerkracht, in ieder geval zal het vertrouwen in zichzelf en

de omgeving weer opgebouwd moeten worden. Extra aandacht van leerkracht's kan ondersteunend werken. Twee weken na terugkeer moet door de schoolleider worden onderzocht of betrokkene zich weer voldoende veilig voelt. Als dit niet zo is, dan worden initiatieven ontwikkeld om tot een oplossing te komen. Het opvangteam kan hierin een

rol krijgen. Het betrokken lid uit het team volgt het proces in ieder geval conform de gemaakte afspraken. Zo nodig moeten door de schoolleider in overleg met de arbo- en preventieleerkracht maatregelen worden genomen om herhaling te voorkomen en aanvullende preventieve maatregelen te nemen.

Ziekmelding

Afhankelijk van de ernst van de gebeurtenis, waarbij wordt uitgegaan van de beleving van de betrokkene, wordt hij / zij in de gelegenheid gesteld om naar huis te gaan. Hoewel de situatie dit bemoeilijkt, dient in verband met de praktische consequenties de betrokkene ziek te worden gemeld (waarbij aangegeven wordt dat de aard van de ziekte ten gevolge van een incident op het werk is). Tevens dient de mogelijkheid geboden te worden om op korte termijn contact te hebben met het opvangteam. Waar mogelijk de dader schorsen, zodat het slachtoffer aan het werk kan blijven.

Materiële schade

De schoolleider heeft de taak om samen met het slachtoffer eventuele materiële schade vast te stellen en te zorgen voor een snelle afwikkeling van de schadevergoeding. Indien de betrokkene blijvend arbeidsongeschikt wordt, geldt zijn / haar normale verzekering, tenzij de organisatie onzorgvuldigheid of nalatigheid te verwijten valt.

Melding bij de politie

Bij een misdrijf zal het bovenschools management alles in het werk stellen, dat er aangifte wordt gedaan bij de politie. Feitelijke aangifte bij de politie kan alleen door het slachtoffer zelf worden gedaan.

Toelichting

Aangifte doen

Voor een (beperkt) aantal misdrijven is bepaald in het Wetboek van Strafvordering (art 160), dat ieder die daarvan kennis draagt verplicht is aangifte te doen. Het gaat daarbij onder meer om misdrijven waardoor de algemene veiligheid van personen of goederen in gevaar wordt gebracht en daadwerkelijk levensgevaar is veroorzaakt, misdrijven tegen het leven gericht, afbreking van zwangerschap, mensenroof en verkrachting. Ieder die kennis draagt van een begaan strafbaar feit is bevoegd aangifte te doen. Tot nog toe is het niet mogelijk om anoniem aangifte te doen. De naam van de persoon van de aangever – ook als deze zich laat vertegenwoordigen door een gemachtigde – zal steeds bij de bevoegde ambtenaar worden geregistreerd. De stukken die betrekking hebben op een strafdossier zijn in te zien voor verdachte(n).

Arbeidsinspectie

De schoolleider kan – afgezien van de wettelijke verplichtingen ter zake – besluiten om de arbeidsinspectie in te schakelen. Melding bij Arbeidsinspectie dient in ieder geval plaats te vinden indien sprake is van ernstig ongeval (definitie ernstig ongeval: indien iemand lichamelijk en/of geestelijk schade aan de gezondheid heeft opgelopen die binnen 24 uur na het ongeval leidt tot opname in een ziekenhuis ter observatie of behandeling, dan wel naar redelijk oordeel blijvend zal zijn; Artikel 9.1 Arbowet).

Interne melding

In geval van een ernstig ongeval meldt de schoolleider direct aan de bedrijfshulpverleners en aan de MR, dat een arbeidsongeval heeft plaatsgevonden (Artikel 9.2 Arbo-wet).

Bijlage 6 Leerlingen opvang na ernstige situatie

Protocol voor opvang leerlingen bij ernstige incidenten

Op het moment dat een ernstig incident van AGSI met een leerling als slachtoffer heeft plaatsgevonden, wordt onmiddellijk de arbo- en preventieleerkracht geïnformeerd. Deze meldt de gebeurtenis bij een lid van het opvangteam. Het lid van het opvangteam beoordeelt de situatie ter plekke. De arbo- en preventieleerkracht vult (eventueel samen met het slachtoffer) het ongevalformulier in.

Taken en verantwoordelijkheden

Van de leden van het opvangteam mag verwacht worden, dat zij:

- a) een luisterend oor bieden;
- b) advies geven over symptomen die kunnen optreden na een schokkende gebeurtenis;
- c) informatie geven over opvangmogelijkheden;
- d) de eigen grenzen aangeven wat betreft de mogelijkheden voor hulpverlening en mee zoeken naar oplossingen (eventueel doorverwijzen naar professionele instanties);
- e) aan leerling en ouders informatie geven m.b.t. het omgaan met schokkende gebeurtenissen;
- f) vertrouwelijk omgaan met de informatie die zij krijgen.

Taken en verantwoordelijkheden na een schokkende gebeurtenis

- a) Het bij het incident aanwezige personeel en de arbo- en preventieleerkracht zijn verantwoordelijk voor een goede eerste opvang;
- b) De arbo- en preventieleerkracht is verantwoordelijk voor het (laten) invullen van het ongevalformulier en het registreren van het incident, de voorlichting binnen de organisatie en de contacten met externe instanties als slachtofferhulp, e.d.;
- c) De arbo- en preventieleerkracht bewaakt de voortgang van de hulpverlening aan het slachtoffer;
- d) De arbo- en preventieleerkracht is verantwoordelijk voor het organiseren van de continuïteit in de school (bijvoorbeeld opvang klas indien leerkracht bij slachtoffer blijft);
- e) De arbo- en preventieleerkracht is verantwoordelijk voor een adequaat vervolg van de opvang van het slachtoffer;
- f) De schoolleider neemt zo spoedig mogelijk, maar in ieder geval binnen 72 uur, contact op met de ouders van het slachtoffer.

De opvangprocedure

Als een leerling een schokkende gebeurtenis meemaakt, wordt de volgende procedure gevolgd:

- a) Iedereen is verplicht het slachtoffer uit de situatie te helpen en de eerste opvang te verzorgen. De arbo- en preventieleerkracht wordt zo snel mogelijk geïnformeerd;
- b) De arbo- en preventieleerkracht meldt de schokkende gebeurtenis zo snel mogelijk bij een lid van het opvangteam;
- c) Het lid van het opvangteam zorgt voor de eerste begeleiding van het slachtoffer;
- d) De arbo- en preventieleerkracht neemt bij voorkeur dezelfde dag, maar uiterlijk binnen drie dagen contact op met de ouders van het slachtoffer en biedt adequate hulp;
- e) De arbo- en preventieleerkracht onderhoudt contact met de ouders van het slachtoffer en zorgt voor een verantwoorde wijze van terugkeer naar de school.

Contact met slachtoffer

Het is de taak van de arbo- en preventieleerkracht om (via de ouders) contact te houden met het slachtoffer en de leerkrachten en de leerlingen te (blijven) informeren over de situatie. Op deze manier verliest het slachtoffer niet het contact met de school.

Binnen drie dagen na het incident heeft de schoolleider een gesprek met de ouders van de betrokkene(n). Tijdens dit gesprek wordt ondermeer gezien of hulp aan betrokkene(n) gewenst is. Binnen drie weken vindt een vervolggesprek plaats, waarin de schoolleider ondermeer informeert of de opvang naar tevredenheid verloopt. Na ongeveer twee maanden vindt een afsluitend gesprek plaats. In veel situaties kan het wenselijk zijn, dat het slachtoffer informatie krijgt over de dader en de manier waarop deze zijn daad verwerkt.

Terugkeer op school

De groepsleerkracht en de arbo- en preventieleerkracht hebben de verantwoordelijkheid de leerling bij de terugkeer te begeleiden. Na een schokkende gebeurtenis komt er een moment van confrontatie met de plaats waar - of de persoon met wie - de schokkende gebeurtenis heeft plaatsgevonden. Dit kan een moeilijk moment zijn afhankelijk van de aard en oorzaak van de gebeurtenis. Soms zal er weer een basis moeten worden gelegd voor een werkbare relatie, in ieder geval zal het vertrouwen in zichzelf en de omgeving weer opgebouwd moeten worden. Twee weken na terugkeer moet door de schoolleider worden onderzocht of betrokkene zich weer voldoende veilig voelt. Als dit niet zo is, dan worden initiatieven ontwikkeld om tot een oplossing te komen. Het opvangteam kan hierin een rol krijgen. Het betrokken lid uit het team volgt het proces in ieder geval conform de gemaakte afspraken. Zo nodig moeten door de schoolleider in overleg met

de arbo- en preventieelcerkracht maatregelen worden genomen om herhaling te voorkomen en aanvullende preventieve maatregelen te nemen.

Ziekmelding

Afhankelijk van de ernst van de gebeurtenis, waarbij wordt uitgegaan van de beleving van de leerling, wordt hij / zij in de gelegenheid gesteld om naar huis te gaan. De leerling wordt conform de hiervoor geldende procedure ziek gemeld. Tevens dient de mogelijkheid geboden te worden om op korte termijn contact te hebben met het opvangteam. Waar mogelijk de dader schorsen, zodat het slachtoffer aan het werk kan blijven.

Materiële schade

De schoolleider heeft de taak om samen met het slachtoffer eventuele materiële schade vast te stellen en zorgen voor een snelle afwikkeling van de schadevergoeding. Indien de betrokkene blijvend letsel heeft, geldt zijn / haar normale verzekering, tenzij de organisatie onzorgvuldigheid of nalatigheid te verwijten valt.

Melding bij de politie

Bij een misdrijf zal het bestuur alles in het werk stellen, dat er aangifte wordt gedaan bij de politie. Feitelijke aangifte bij de politie kan alleen door het slachtoffer zelf worden gedaan. Bij kinderen jonger dan 18 jaar kunnen alleen de ouders aangifte doen.

Toelichting

Aangifte doen

Voor een (beperkt) aantal misdrijven is bepaald in het Wetboek van Strafvordering (art 160), dat ieder die daarvan kennis draagt verplicht is aangifte te doen. Het gaat daarbij onder meer om misdrijven waardoor de algemene veiligheid van personen of goederen in gevaar wordt gebracht en daadwerkelijk levensgevaar is veroorzaakt, misdrijven tegen het leven gericht, afbreking van zwangerschap, mensenroof en verkrachting. Ieder die kennis draagt van een begaan strafbaar feit is bevoegd aangifte te doen. Tot nog toe is het niet mogelijk om anoniem aangifte te doen. De naam van de persoon van de aangever – ook als deze zich laat vertegenwoordigen door een gemachtigde – zal steeds bij de bevoegde ambtenaar worden geregistreerd. De stukken die betrekking hebben op een strafdossier zijn in te zien voor verdachte(n).

Vertrouwensinspectie

Klachten over seksueel misbruik, seksuele intimidatie, ernstig fysiek of geestelijk geweld worden gemeld bij de vertrouwensinspecteurs. Het centrale meldpunt is: 0900 – 111 3 111.

Bijlage 7 Aanpak Kindermishandeling (meldcode ZAT+)

Omschrijving

We spreken van kindermishandeling wanneer een kind door de ouders/opvoeders fysiek, psychisch of seksueel bedreigd of gewelddadig benaderd wordt. Dit kan zowel in actieve als in passieve vorm. Door de bedreiging of gewelddadige benadering wordt het kind ernstige schade berokkend in de vorm van fysiek letsel en/of psychische stoornissen.

Vormen van kindermishandeling

Bij kindermishandeling wordt vaak gedacht aan een kind dat veel geslagen wordt. Maar kindermishandeling komt in verschillende vormen voor en kan plaatsvinden zonder dat er ooit een klap gegeven wordt. Er worden vijf vormen onderscheiden:

- a) Lichamelijke mishandeling:
Het kind wordt geslagen, gestompt, geschopt met verwondingen zoals kneuzingen, snij-, brand- of schaafwonden, botbreuken en soms hersenletsel als gevolg. Dit is de vorm waar de meeste mensen aan denken wanneer er gesproken wordt over mishandeling;
- b) Psychische mishandeling:
Het kind wordt stelselmatig vernederd, gekleineerd, gepest of bang gemaakt. Ook het stellen van onredelijk hoge eisen aan het kind of het kind verbieden contact te hebben met leeftijdsgenoten valt onder psychische mishandeling;
- c) Lichamelijke verwaarlozing:
Dat wat het kind nodig heeft voor zijn/haar lichamelijke gezondheid en ontwikkeling, zoals goede voeding, voldoende slaap, benodigde medicijnen, voldoende kleding etc. wordt het kind onthouden;
- d) Psychische verwaarlozing:
Dat wat het kind nodig heeft voor zijn/haar geestelijke gezondheid en ontwikkeling, zoals aandacht, respect, veiligheid, warmte, liefde, genegenheid en bevestiging wordt het kind onthouden;
- e) Seksueel misbruik:
Hier spreken we van bij alle seksuele contacten van kinderen onder de zestien jaar met ouderen of volwassenen, die plaatsvinden tegen de zin van het kind, of waaraan het kind zich niet kan onttrekken.

Vaak komen meerdere vormen van mishandeling samen voor in een situatie waarin een kind mishandeld wordt.

Gevolgen van kindermishandeling

Mishandeling heeft een enorm effect op een kind. Vaak zal de mishandeling zo'n impact hebben dat het kind de rest van zijn/ haar leven de gevolgen zal ervaren van de mishandeling. Hoe ernstig de gevolgen voor het kind zullen zijn, hangt af van een aantal zaken:

- a) De leeftijd van het kind tijdens de mishandeling. Naarmate het kind jonger is zal de mishandeling meer invloed hebben op de emotionele ontwikkeling van het kind;
- b) De duur van de mishandeling. Een kind dat stelselmatig mishandeld of verwaarloosd wordt, zal daar meer gevolgen van ondervinden dan een kind dat gedurende een bepaalde periode in zijn jeugd aan een of andere vorm van mishandeling heeft blootgestaan;
- c) De ernst van de mishandeling;
- d) De veerkracht van het kind. Het ene kind kan meer aan dan het andere;
- e) De omgeving van het kind. Wanneer het kind iemand heeft bij wie het wel veiligheid en geborgenheid kan vinden (opa/ oma, leerkracht, ouders van vriend), zal het kind minder geschaad worden door de mishandeling dan een kind dat op niemand kan terugvallen.

Gevolgen van kindermishandeling kunnen zijn:

- a) Kindermishandeling zorgt voor een zeer negatief zelfbeeld bij het kind. Mishandeling ondermijnt het zelfvertrouwen en deze kinderen ontwikkelen enorm weinig gevoel van eigenwaarde. Het kind denkt enorm slecht over zichzelf, heeft het gevoel dat het niets waard is en nergens voor deugt. Het kind krijgt een zeer negatief zelfbeeld door de afwijzende houding van de ouders;
- b) Kinderen die mishandeld worden zijn voortdurend op hun hoede. Ze zijn zeer terughoudend om een betekenisvolle relatie aan te gaan en stellen ze zich zeer wantrouwend op tegenover andere mensen. Hierdoor kan het kind geen bevredigende relaties met anderen aan gaan;
- c) Mishandeling heeft een enorm effect op de emotionele ontwikkeling van het kind. Het kind krijgt niet de kans zich harmonisch te ontwikkelen;
- d) Kindermishandeling kan als direct gevolg lichamelijk letsel, zoals botbreuken, hersenletsel en gehoorbeschadigingen hebben. In sommige gevallen (vooral bij jonge kinderen) zijn de verwondingen zó ernstig dat het kind aan de gevolgen ervan overlijdt of blijvend gehandicapt raakt;
- e) Kindermishandeling kan ook een ontwikkelingsachterstand, zoals groeistoornissen of een vertraagde taalontwikkeling als gevolg hebben.

Signalen van kindermishandeling

Niet ieder kind met blauwe plekken wordt mishandeld, het kan gewoon wat onhandig zijn of erg van klimmen en klauteren houden en daarbij regelmatig vallen. Niet altijd duidt agressie bij een kind op mishandeling en niet ieder angstig kind heeft te maken met agressie thuis. Vele signalen kunnen duiden op mishandeling maar één of enkele van die signalen kunnen heel goed een geheel andere oorzaak hebben.

Een signaal dat het kind goed in de gaten gehouden moet worden is wanneer er een plotselinge gedragsverandering bij een kind plaatsvindt. Enkele gedragssignalen bij kinderen zijn:

- a) het kind vertoont agressief gedrag;
- b) het kind trekt zich enorm terug ;
- c) het kind heeft concentratiestoornissen;
- d) het kind vertoont seksueel uitdagend gedrag (hetgeen kan wijzen op seksueel misbruik);
- e) het kind is zeer angstig voor (bepaalde) volwassenen.

Enkele signalen bij de ouders zijn:

- a) de ouders geven vreemde verklaringen voor lichamelijk letsel;
- b) de ouders staan regelmatig met het kind bij de huisarts en/of het ziekenhuis op de stoep;
- c) de ouders tonen geen belangstelling voor de schoolprestaties van hun kind;
- d) de kinderen worden regelmatig thuis gehouden van school of peuterspeelzaal.

Het blijft altijd moeilijk om signalen die duiden op mishandeling op de juiste manier in te schatten. Er kan altijd iets anders aan de signalen ten grondslag liggen en dit zorgt voor een enorme terughoudendheid in het uiten van zorgen op dit gebied. Toch kunnen er ook al een hoop stappen ondernomen worden zonder dat er meteen een beschuldiging uitgesproken wordt.

Stappen ondernemen

Als privépersoon:

- a) advies vragen bij een Bureau Jeugdzorg (BJZ) wat u met uw zorg het beste kunt doen;
- b) contact opnemen (bijv. telefonisch) met een Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK).

Een melding doen bij het BJZ of AMK

Wanneer het AMK wordt gevraagd om actie te ondernemen, in dat geval is sprake van een melding van kindermishandeling - heeft het AMK de naam van het kind of gezin nodig. De AMK's zijn zeven dagen per week, vierentwintig uur per dag bereikbaar. De melding kan vertrouwelijk behandeld worden.

Het BJZ of AMK kan verschillende stappen ondernemen zoals:

- a) aanvullende informatie inwinnen bij een huisarts of op school;
- b) in gesprek gaan met de ouders en soms ook met het kind;
- c) proberen de ouders te motiveren voor hulpverlening;
- d) de hulpverlening voor kind en ouders op gang brengen;
- e) na enige tijd aan u laten weten wat er met de melding is gebeurd.

Het AMK kan advies geven over wat u verder kunt doen, zonder dat het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling de zaak verder uitzoekt. De naam van het kind en het gezin, hoeft u dan niet te noemen en dit contact kan volledig anoniem plaats vinden.

In overleg met het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling kan dan gekeken worden of er toch stappen ondernomen moeten worden. Als privépersoon zult u weinig kunnen ondernemen. U kunt het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling dan vragen in actie te komen. Zij hebben dan de naam van het kind of gezin nodig. Men spreekt nu van een melding.

Een melding bij het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling kan zo gebeuren dat de melder anoniem blijft voor het gezin. Het streven van Advies- en Meldpunt Kindermishandeling is zo veel mogelijk openheid. Uit ervaring is bekend dat anonieme meldingen het vertrouwen van ouders in hun omgeving kunnen schaden en voor grote problemen zorgen. Maar er kunnen redenen zijn voor de melder om anoniem te willen blijven. Hier wordt dan rekening mee gehouden.

Een melding beroepshalve:

- a) Probeer uw zorg te bespreken met de ouders;
- b) Wanneer u uw mogelijkheden niet toereikend vindt, kunt u met uw zorgen terecht bij een Bureau Jeugdzorg. Bureau Jeugdzorg biedt informatie en voorlichting over opvoeding en ontwikkeling van jongeren;
- c) Wanneer u mishandeling vermoedt bij een kind dan kunt u voor advies contact opnemen met een Advies- en Meldpunt Kindermishandeling. U kunt ook uw zorg in de vorm van een melding uitspreken.

Wat kunt u doen wanneer u beroepshalve zorgen heeft over een kind?

- a) Bespreek uw zorgen over een kind met anderen, bijvoorbeeld een leerkracht;
- b) Afhankelijk van de aard van de opvoedingsproblemen zal het BJZ of het AMK dan aanvullende informatie inwinnen, in gesprek gaan met de ouders en de benodigde hulpverlening op gang brengen;
- c) Ook wordt overlegt met u welke rol u kunt blijven spelen.

Bij een melding wordt gestreefd naar zoveel mogelijk openheid. Maar u kunt uw redenen hebben om vertrouwelijk te melden. Een beroepsgeheim hoeft een melding dus niet in de weg te staan. Kindermishandeling is een gevoelig onderwerp, waarbij een organisatie zich niet mag laten leiden door emoties. Daarnaast is in veel situaties niet duidelijk of er inderdaad sprake is van mishandeling. Er bestaat een grijs gebied van voorvallen die voor meerdere uitleg vatbaar zijn en waarover de betrokkenen van mening kunnen verschillen.

Als er sprake is van mishandeling, moet dit zo snel mogelijk stoppen. Tegelijkertijd moet men waken voor al te voorbarige conclusies. Zorgvuldigheid is dus belangrijk.

Meldcode

De Meldcode Kindermishandeling werd in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport ontwikkeld door NIZW Jeugd (nu Nederlands Jeugdinstituut). De meldcode biedt handvatten aan instellingen en beroepsgroepen bij het opstellen van richtlijnen voor het handelen van beroepskrachten in situaties en bij vermoedens van kindermishandeling. De meldcode is bedoeld voor toepassing door alle beroepsgroepen en sectoren die betrokken zijn bij de signalering en aanpak van kindermishandeling.

De meldcode bestaat uit een aantal basiselementen. Deze basiselementen zijn uitgewerkt in concrete stappen. Die zijn algemeen geformuleerd zodat ze van toepassing zijn op alle beroepskrachten die direct of indirect werken met kinderen.

De concrete stappen zijn ingedeeld in zes fases:

Fase 1: Het ontstaan van een vermoeden

Naar aanleiding van een signaal van kindermishandeling, is het in de eerste plaats noodzakelijk dat je besluit het er niet bij te laten zitten. Begin met het zoeken naar meer duidelijkheid en als je vermoeden bevestigd wordt, zorg dan dat de mishandeling stopt. Kun je dat niet zelf of niet alleen, schakel dan anderen in. De eerste stappen zijn gericht op het verkrijgen van meer helderheid.

- 1) Verzamel en leg alle aanwijzingen vast.
Het gaat daarbij om het nader in kaart brengen van het gedrag van het kind, de interactie tussen ouders onderling en tussen ouders en kind. Oftewel aanwijzingen die het vermoeden kunnen onderbouwen of weerleggen. De setting waarin een beroepskracht werkt bepaalt uiteraard in belangrijke mate de mogelijkheden om deze verschillende aspecten te observeren;
- 2) Leg in deze en in alle volgende fasen je waarnemingen en de stappen die je naar aanleiding van signalen onderneemt, schriftelijk vast.
- 3) Leg waarnemingen zo mogelijk voor aan kind of ouders.

Signalen als hoofdpijn, angst of agressie bij kinderen kunnen verschillende oorzaken hebben. Het is belangrijk deze signalen in de vorm van concrete waarnemingen zo veel mogelijk rechtstreeks met het kind en of zijn ouders te bespreken. In deze eerste fase is het verstandig de eigen vermoedens nog niet uit te spreken in het contact met kinderen en ouders. In veel gevallen zal het bespreken van de signalen ertoe leiden dat er een verklaring volgt die het vermoeden kan wegnemen. Misschien spelen er andere problemen waarvoor de beroepskracht hulp kan aanbieden, maar vaak zal zelfs dat niet nodig zijn. In een aantal gevallen zal de informatie van kind en ouders het vermoeden niet kunnen wegnemen en zijn verdere stappen noodzakelijk. Ook is het mogelijk dat het kind of de ouders zelf vertellen over de mishandeling.

Valkuilen en dilemma's in deze fase

In fase 1 bestaat het gevaar dat de ernst van de situatie van het kind wordt onderschat of dat iemand verdringt wat hij heeft gezien.

'Ik weet het niet zeker; wat als het niet klopt?'

Het is vrijwel onmogelijk om al in de eerste fase zekerheid te hebben. In veel gevallen is een nadere analyse van de gezinssituatie nodig om te beoordelen of er kindermishandeling speelt. Een beroepskracht heeft als eenling meestal niet genoeg informatie om tot die conclusie te komen. Maar de zorgen rond het kind

rechtvaardigen verdere actie. Blijkt er niets aan de hand te zijn of is wat opvalt anderszins verklaarbaar, dan is dat geen misser maar een geruststelling voor de beroepskracht die erger vermoedt.

'Je moet je niet met de opvoeding van een ander bemoeien';

Dat is ook niet nodig als er niets mis is. En het gaat er niet om de ouders de les te lezen. Uitgangspunt is dat de ouders en het kind hulp krijgen voor de problemen waar ze mee kampen. Bovendien hebben mishandelende ouders meestal niet door welk leed zij het kind aandoen.

'Dat is mijn taak niet, trouwens daar heb ik geen tijd voor';

Alert zijn op het welzijn van kinderen is een verantwoordelijkheid van iedereen. Het is voor een kind dat mishandeld wordt vaak de enige kans dat er iets in zijn situatie zal verbeteren. Iemand die de mogelijkheden die hij heeft om het kind te helpen uit de weg gaat, verspeelt die kans.

'Wat haal ik allemaal overhoop, stel dat het kind uit huis gehaald wordt';

Het is zeker in de eerste fase te vroeg om conclusies te trekken over de afloop. Het is maar de vraag of een drastische maatregel als het kind uit huis halen nodig is, dat gebeurt alleen in ernstige gevallen of als ouders totaal niet willen meewerken.

Fase 2: Overleg

In de tweede fase staat overleg met anderen centraal. Dit overleg dient als middel om het vermoeden te toetsen bij anderen, maar ook om ruimte te geven aan eventuele emoties.

1) Bespreek het vermoeden met leerkracht's;

Vermoedens ontstaan op basis van signalen die lang niet altijd even duidelijk zijn. Daarom bestaat het risico dat de beroepskracht de situatie van het kind verkeerd inschat. Omdat het moeilijk is duidelijk te krijgen wat er aan de hand is, kun je het signaal bagatelliseren en er verder geen aandacht aan besteden. Ook is het mogelijk dat je je vastbijt in je vermoedens en alleen nog maar op zoek gaat naar aanwijzingen die je vermoeden kunnen bevestigen. Het is daarom altijd belangrijk om vermoedens met een leerkracht te bespreken. Dit is in de eerste plaats een vorm van intercollegiale toetsing. Je vraagt of je leerkracht bij dit signaal of deze aanwijzing ook zou denken dat dit kind mogelijk mishandeld wordt. Deelt je leerkracht dat oordeel, dan kun je verder en kun je nagaan of andere leerkracht's mogelijk ook beschikken over aanwijzingen. Dat kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer meerdere kinderen uit het gezin op dezelfde school zitten;

- 2) Win advies in bij het AMK;
Overleg met het AMK is in alle gevallen aan te raden. In de eerste plaats kan het AMK ondersteuning bieden bij het interpreteren van signalen en bij het nadenken over de vervolgstappen die noodzakelijk zijn. Het gaat om vragen over de mogelijkheden voor verder onderzoek van het vermoeden, over diagnostiek en hulpverlening en over de verdeling van verantwoordelijkheden in het hele traject;
- 3) Stel een plan van aanpak op;
Als er een vermoeden blijft bestaan na de voorgaande stappen, is er alle reden om goed na te denken over het vervolg. In veel gevallen zal het noodzakelijk zijn meerdere beroepskrachten vanuit verschillende instellingen bij de verdere aanpak te betrekken. Het is van belang afspraken te maken over wat er moet gebeuren, wie welke taken op zich neemt en wie zorg draagt voor de coördinatie.

Valkuilen en dilemma's in deze fase

Tijdens fase 2 kunnen zich nieuwe dilemma's voordoen tijdens het overleg met anderen.

'Mijn leerkracht's steunen me niet';

De beroepskracht mag medewerking van leerkracht's verwachten. In de praktijk is die medewerking niet altijd vanzelfsprekend. Zoek zo nodig steun bij het AMK;
Een actief instellingsbeleid rond kindermishandeling kan voorkomen dat iemand zich alleen voelt staan. Ontbreekt dat beleid, dan is de aanpak te afhankelijk van de persoonlijke inzet en de betrokkenheid van werknemers. Een concreet vermoeden is een goede aanleiding om wel iets te regelen. Zie protocollen;

'We zijn het niet eens';

Ook al is er een gezamenlijk verantwoordelijkheidsgevoel, er kunnen natuurlijk meningsverschillen zijn. Het kind mag daar niet de dupe van worden. Zolang niet iedereen ervan overtuigd is dat het kind thuis veilig is, is nader onderzoek gewenst. Zo nodig door het AMK in te schakelen.

Fase 3: Nader onderzoek

In deze fase wordt het plan van aanpak uitgevoerd. Om het vermoeden nader te onderzoeken, zijn een of meer van de volgende drie stappen noodzakelijk.

- 1) Praat zo mogelijk met het kind;
Als de leeftijd van het kind dat toelaat, kan een gesprek met het kind meer duidelijkheid bieden. De ingang voor het gesprek vormen zaken die opvallen aan het kind, bijvoorbeeld zijn moeite zich te concentreren of opvallend stil en teruggetrokken gedrag. Anders dan in het gesprek dat in fase 1 met het kind wordt gevoerd, zal de beroepskracht hier - mede afhankelijk van de leeftijd van het kind - wel expliciet de mogelijke relatie van het gesignaleerde probleemgedrag met mogelijke mishandeling aan de orde moeten stellen;
- 2) Leg de zorgen voor aan de ouders;
Ook in het gesprek met de ouders gaat het om het bespreken van de dingen die opvallen aan hun kind en die aanleiding geven tot zorg over hun kind. De mogelijke relatie met mishandeling of andere problemen in de thuissituatie zal expliciet aan de orde moeten komen;
- 3) Onderzoek het kind of laat het kind onderzoeken;
Het kan nodig zijn het kind te onderzoeken of te laten onderzoeken. Voorbeelden hiervan zijn een lichamelijk onderzoek door een arts, observatie door een pedagoog of onderzoek door een leerlingbegeleider. Voor dit onderzoek is over het algemeen toestemming van de ouders nodig.

Valkuilen en dilemma's in deze fase

De dilemma's in fase 3 komen vaak voort uit de angst voor de confrontatie met de emoties van ouders.

'Wat als ik de ouders ten onrechte beschuldig?'

Het beschuldigen van de ouders is niet de insteek van het gesprek. Het gaat erom uw zorgen voor te leggen. Niettemin kan ook dat tot verontwaardiging bij de ouders leiden. Houd daarom rekening met de positie waarin ouders verkeren. Vaak hebben ze weinig eigenwaarde en zijn ze overgevoelig voor kritiek.

'Daarna vertrouwen de ouders me niet meer'

Dat vertrouwen is maar een beperkt vertrouwen als het geen basis biedt om over zorgen rond het kind in gesprek te gaan. Het uit de weg gaan van het gesprek is gerechtvaardigd als de beroepskracht daardoor een belangrijke rol kan spelen in de hulp aan het kind en het gezin. Zoek dan iemand anders die het gesprek kan voeren.

Fase 4: Hulp op gang brengen

Het onderzoek kan tot verschillende conclusies leiden. Het vermoeden dat het kind mishandeld wordt kan bevestigd of weerlegd worden, maar het kan ook blijven bestaan als onvoldoende duidelijkheid kan worden verkregen. In dat laatste geval kan het zinvol zijn opnieuw te overleggen met het AMK of te melden bij het AMK. Wordt het vermoeden weerlegd, dan kan het zijn dat er wel andere problemen zichtbaar worden waarvoor hulp en ondersteuning geboden moeten worden. Is er geen hulp nodig, dan kan de zaak verder als afgesloten worden beschouwd.

- 1) Inventariseer de hulpverleningsmogelijkheden;
Alvorens met ouders te spreken over het verdere vervolg is het noodzakelijk inzicht te hebben in de hulpverleningsmogelijkheden binnen de eigen regio. Omdat de - onderliggende - problemen van kinderen en hun ouders sterk uiteen kunnen lopen zal hulp op maat moeten worden geboden;
- 2) Bespreek met de ouders de aanpak van de problemen;
Wordt het vermoeden bevestigd dan zal met de ouders en zo mogelijk ook met het kind gesproken moeten worden over de mishandeling en over de gevolgen daarvan voor alle gezinsleden. Op grond daarvan zullen gezinsleden gemotiveerd moeten worden om hulp te accepteren bij het oplossen van de problemen en bij het herstellen van de ontwikkelingskansen van het kind;
- 3) Schakel zonodig anderen in;
Beschik je zelf over onvoldoende mogelijkheden om de juiste hulp te bieden, schakel dan andere beroepskrachten of instellingen in. In principe worden anderen met toestemming van kind en ouders betrokken bij de hulp aan het gezin. Als het belang van het kind het vereist zul je soms ook zonder medeweten of toestemming van ouders en verzorgers de hulp van anderen moeten inroepen;
- 4) Meld het vermoeden kindermishandeling bij het AMK;
Als ouders niet openstaan voor enige vorm van hulp of de problemen blijven ontkennen, kan een melding worden gedaan bij het AMK. Ook beroepskrachten met een beroepsgeheim of zwijgplicht hebben wettelijk het recht om een melding te doen bij het AMK en om daarbij ook alle relevante gegevens over te dragen aan het AMK. Ziet ook het AMK geen mogelijkheden om hulp op vrijwillige basis op gang te brengen, dan kan zij de Raad voor de Kinderbescherming vragen een onderzoek in te stellen.

Valkuilen en dilemma's in deze fase

In fase 4 is pessimisme een grote valkuil: de beroepskracht heeft weinig verwachtingen van het succes van hulp aan het gezin. Wellicht op basis van teleurstellende ervaringen bij vroegere vermoedens. Een kind mag echter niet de dupe zijn van teleurstellingen in het verleden.

'Met die instelling hebben we slechte ervaringen';

Is er ontevredenheid over de manier waarop een instelling met de aanpak van een probleem is omgegaan, dan is dat een reden om dat met die instelling te bespreken. Het mag geen reden zijn om hen bij voorbaat niet te betrekken bij de hulp aan een gezin, dat die hulp hard nodig heeft;

'De vorige keer leverde die melding ook niets op';

Waarom leverde die melding niets op? Leek dat misschien maar zo? Het onderzoeken van een melding kost tijd, net als het verhelpen van gezinsproblemen. Vaak gaan er maanden voorbij voor er zichtbaar resultaat wordt geboekt. Bespreek eventuele onvrede over de afhandeling van een melding met het AMK.

'Aan zo'n situatie valt toch niets te doen';

Sommige situaties lijken van tevoren zo uitzichtloos, dat er geen animo is om aan het organiseren van hulp te beginnen. Bijvoorbeeld omdat er al veel hulpverlening in het gezin is geweest. Soms bestaat ten onrechte de indruk dat het gezin al veel hulp heeft gehad. Blijf zoeken naar mogelijkheden en steun ondertussen het kind om de pijn te verzachten;

'Vanwege mijn beroepsgeheim kan ik niet melden';

Bij een vermoeden van kindermishandeling ziet een beroepskracht met een beroepsgeheim zich geplaagd voor een conflict van plichten. Aan de ene kant moet hij geheim houden wat de ouder of het kind hem vertelt, aan de andere kant moet hij het kind dat in nood verkeert helpen. Niettemin heeft de beroepskracht een wettelijk recht om zijn vermoeden te melden bij een Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK).

Fase 5: Evaluatie

In de vijfde fase staat het evalueren van het verloop van het traject centraal.

- 1) **Evalueer hoe het een en ander is gegaan;**
De samenstellers en uitvoerders van het plan van aanpak bespreken het verloop van het hele traject met elkaar;
- 2) **Stel zo nodig afspraken bij;**
Is er iets niet goed gelopen, zorg dan dat afspraken worden bijgesteld.

Valkuilen en dilemma's in deze fase

In fase 5 is er één algemene valkuil: de evaluatie schiet erbij in. Het is verleidelijk om, wanneer de hulp op gang is gebracht, weer over te gaan tot de orde van de dag. Evaluatie hoeft echter niet veel tijd te kosten. Het kan misverstanden uit de weg ruimen of ruimte geven aan opgedane frustraties, die anders de aanpak bij een volgend vermoeden opnieuw belemmeren.

Fase 6: Nazorg

- 1) **Blijf alert op het welzijn van het kind;**
Het op gang brengen van hulp in het gezin is de aanzet tot het verhelpen van de problemen. Het kost enige tijd voordat die hulp vruchten afwerpt. Het is van belang alert te blijven op de vraag of het ingezette traject ook daadwerkelijk leidt tot verbetering van het welzijn en de ontwikkelingskansen van het kind;
- 2) **Roep zo nodig betrokkenen bij elkaar;**
Als de indruk bestaat dat er geen verbetering zit in de situatie van het kind, is het goed de betrokkenen weer bij elkaar te roepen. Daarbij is de vraag aan de orde of de hulp moet worden aangepast en of het kind meer ondersteuning nodig heeft;
- 3) **Zoek zo nodig opnieuw contact met het AMK;**
Als het kind is gemeld bij het AMK en er nieuwe signalen zijn, is het van belang deze door te geven aan het AMK. Het AMK kan zo nodig contact opnemen met het gezin of met de betrokken hulpverleningsinstellingen.

Valkuilen en dilemma's in deze fase

Ongeduld is de grootste valkuil in fase 6. De aanpak van kindermishandeling vraagt om ingrijpende veranderingen in het gedrag van het de ouders. Dat gaat niet van de ene op de andere dag. En soms zijn de problemen zo hardnekkig dat een verbetering helemaal niet in zicht lijkt. Dat vraagt om geduld en doorzettingsvermogen van alle betrokkenen.

Meer informatie

Meer informatie over de werkzaamheden van het AMK en de BJZ is te vinden op de site van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn, het NIZW.
www.kindermishandeling.info. Klik voor een overzicht van de adressen van het BJZ (<http://www.bjzgelderland.nl/>) en de adressen van het AMK (<http://www.amk-nederland.nl/contact/>) of raadpleeg een telefoonboek. Het AMK is bereikbaar via telefoonnummer 0900 - 123 123 0 (5 cent per minuut) of kijk op de site van het AMK .

Voor kinderen is er de site www.kindermishandeling.nl
De Advies- en Meldpunten Kindermishandeling zijn bereikbaar via het telefoonnummer: 0900 - 123 123 0 (€ 0,05 per minuut). Landelijke website: www.amk-nederland.nl (met adressen en regionale telefoonnummers). Preventieteam kindermishandeling

De regionale preventieteam kindermishandeling verzorgen, op aanvraag, bijeenkomsten in de vorm van: eenmalige voorlichtingsbijeenkomsten, meerdaagse cursussen, praktijkgerichte trainingen, gastlessen, workshops, lezingen en ouderavonden. Verder bieden de teams ondersteuning bij de ontwikkeling van instellingsbeleid rond preventie van kindermishandeling, zoals het opstellen van protocollen.

Bijlage 8 - Protocol Leerlingvervoer en veiligheid

1. Definities

In dit protocol wordt verstaan onder:

- a) Leerlingenvervoer: het door de school georganiseerde groepsvervoer van leerlingen, bijvoorbeeld in het kader van schoolreis, schoolkamp, excursies, theater- en concertbezoeken etc. Hieronder wordt uitdrukkelijk niet verstaan het vervoer van de eigen kinderen door de ouders van en naar school.
- b) Verzekering:
  - Voor rijdende ouders: Een WA verzekering en eventueel een inzittende verzekering.
  - Voor de school: Zie bijlage 1.

2. Algemeen

- a) De directeur: Met de directeur wordt bedoeld de directeur van de onderhavige school;
  - I. De directeur draagt zorg voor het bekendmaken van dit protocol aan de betrokken partijen.
  - II. De directeur ziet er op toe dat de uitvoering van onderstaande voorschriften wordt nageleefd.
  - III. De directeur draagt er zorg voor dat dit protocol ter inzage beschikbaar is op de website van de school.
- b) Ouders, of andere personen die optreden als begeleiders tijdens de schoolreis volgen de aanwijzingen van de directeur en leerkrachten op.
Tijdens een reisje/excursie is de leerkracht verantwoordelijk voor naleving van het protocol door de begeleiders.
- c) Bij calamiteiten zijn de leerkrachten verantwoordelijk voor het zoeken van een passende oplossing voor het probleem.
- d) Ouders zijn enkel als begeleiding aanwezig en zij volgen de aanwijzingen van de leerkrachten op.

2.1 Algemeen beleid

Als algemene beleidsregel wordt verder toegevoegd dat:

- a) Ouders worden ingelicht over vertrek- en aankomsttijden van de kinderen
- b) Er altijd een EHBO-koffer dient mee te gaan
- c) De begeleidende ouders een namenlijst van de kinderen meekrijgen waarop de telefoonnummers staan van de ouders/verzorgers

- d) De begeleiders over de telefoonnummers beschikken van de andere begeleiders en leerkracht(en)

2.2 Calamiteiten

In geval van een ongeluk of andere incidenten gaat het groepsbelang voor het belang van het individuele kind, m.u.v. zeer ernstige gevallen.

Dit houdt in, dat als er een kind in de groep een ongeluk krijgt, de leerkracht bij de groep blijft en indien aanwezig, 1 begeleidende ouder met het desbetreffende kind meegaat. De ouders worden ingelicht en worden gevraagd naar de plek te gaan waar hun kind op dat moment verblijft. Al naar gelang de omstandigheden wordt er gewacht tot de begeleidende ouder terug is. Is de groep weer compleet, dan gaan de groep weer verder (of terug) naar school conform dit protocol vervoer.

3. Voorschriften per vervoermiddel

3.1 Per auto

De chauffeur neemt het volgende in acht:

3.1.1 Verkeersregels

De chauffeur houdt zich aan de wettelijk vastgestelde verkeersregels. Bekeuringen gerelateerd aan (verkeers)overtredingen door de chauffeur kunnen niet worden verhaald op de school.

3.1.2 Route

Er wordt niet in colonne gereden aangezien dan de mogelijkheid bestaat dat voornamelijk op de auto die ervoor rijdt wordt gelet en minder op het totale verkeer. Beter is om een duidelijke routebeschrijving (met eventuele rustplaatsen) te overhandigen en toe te lichten.

3.1.3 Aantal te vervoeren personen

Er worden niet meer kinderen in de auto vervoerd dan er autogordels aanwezig zijn. De kinderen mogen dus niet in de bagageruimte van de auto vervoerd worden.

3.1.4 Plaats van de te vervoeren leerlingen

- Kinderen kleiner dan 1.35 meter moeten altijd in een passend en goedgekeurd (ECE44/03 of ECE 44/04) kinderzitje of op een zittingverhoger zitten;
- Kinderen vanaf 1.35 meter en volwassenen moeten gebruik maken van de veiligheidsgordels voor in de auto of achter in de auto.

3.1.5 Autogordels

- a) De bestuurder van de auto let erop dat de kinderen de autogordels voor vertrek omdoen en dat ze die tijdens het rijden niet afdoen;
- b) De driepuntsgordel als heupgordel gebruiken mag niet meer. De driepuntsgordels zijn hier niet voor gemaakt en bieden dan onvoldoende veiligheid;
- c) Voor vertrek controleert de verantwoordelijke leerkracht of het aantal leerlingen dat per auto wordt vervoerd aan de hierboven geldende regels voldoet;
- d) Indien er te weinig geldige zitplaatsen voor de leerlingen beschikbaar zijn, neemt de verantwoordelijke leerkracht het besluit om geen vervoer te laten plaatsvinden.

3.1.6 Kinderslot

Indien aanwezig, wordt er gebruik gemaakt van kindersloten.

3.1.7 In- en uitstappen

De kinderen dienen op een veilige plaats in en uit te stappen; aan de trottoirkant of, als er geen trottoir is, in de berm. Begeleiders dienen zelf eerst uit te stappen.

3.1.8 Verzekering

Er wordt uitgegaan van het feit dat de rijdende ouder een deugdelijke WA verzekering en eventueel een inzittende verzekering heeft afgesloten.

3.1.9 Rijbewijs

Bestuurders dienen in het bezit te zijn van een geldig Nederlands rijbewijs en dit ook bij zich te hebben.

3.2 Per touringcar

- a) Het aantal te vervoeren personen met een touringcar is gekoppeld aan het aantal zitplaatsen. In een touringcar mogen niet meer leerlingen zitten dan er zitplaatsen zijn voor volwassenen zijn. Het aantal zitplaatsen is terug te vinden op het keuringsbewijs dat in de touringcar aanwezig moet zijn.
- b) Bij voorkeur is er naast de chauffeur een begeleider aanwezig.
- c) Bij vervoer per touringcar dient ten minste één begeleider per tien leerlingen aanwezig te zijn.
- d) Begeleiders dienen tijdens de schoolreis verspreid in de touringcar te zitten.
- e) In touringcars moeten kinderen ouder dan 3 jaar de gordel gebruiken.
- f) Er dient altijd minimaal één verantwoordelijke leerkracht mee te reizen.

3.3 Per openbaar vervoer

Het vervoer per openbaar vervoer geschiedt volgens de volgende normering:

- a) Bij vervoer van leerlingen van de groepen 1 en 2 dient ten minste één begeleider per 4 leerlingen aanwezig te zijn.
- b) Bij vervoer van leerlingen van de groepen 3 en 4 dient ten minste één begeleider per 6 leerlingen aanwezig te zijn.
- c) Bij vervoer van de groepen 5, 6, 7 of 8 is het minimum één begeleider per 8 leerlingen.
- d) De klassenleerkracht bepaalt vooraf het aantal noodzakelijke volwassen begeleiders.
- e) Het in- en uitstappen dient goed georganiseerd plaats te vinden. Daarover worden voor het vertrek duidelijke afspraken gemaakt te worden.
- f) Er dient altijd minimaal één verantwoordelijke leerkracht mee te reizen.
- g) Als er te weinig begeleiders aanwezig zijn, vindt de reis geen doorgang.

3.4 Per fiets

- a) Leerlingenvervoer per fiets vindt slechts plaats met leerlingen vanaf groep 6. Leerlingen van lagere groepen gaan niet per fiets op schoolreis dan wel op een excursie.
- b) Bij begeleiding van leerlingen van groep 6 per fiets dient er ten minste één volwassene te zijn op 6 leerlingen.
- c) Bij begeleiding van leerlingen van de groepen 7 en 8 per fiets dient er ten minste één volwassene te zijn op 8 leerlingen.
- d) Er worden door de begeleiders van te voren afspraken gemaakt over de volgende punten:
  - I. Er wordt in kleine groepjes met minimaal één begeleider gefietst, of
  - II. De hele groep rijdt in één blok waarbij de begeleiders zo goed mogelijk worden verdeeld over de groep.
  - III. Hoe te handelen bij het oversteken van een straat en bij de stoplichten.
- e) Alle begeleiders en leerlingen dragen een reflecterend veiligheidsvest.
- f) Als er te weinig begeleiders aanwezig zijn, vindt de reis geen doorgang.

3.5 Te voet

- a) Leerlingenvervoer te voet vindt slechts plaats bij voldoende begeleiding door volwassenen.
- b) Er dient altijd minimaal één verantwoordelijke leerkracht mee te lopen.
- c) Het vervoer te voet geschiedt volgens de volgende normering:
  - I. De groep 1 & 2 hebben minimaal één volwassene op 6 kinderen;
  - II. De groepen 3 & 4 hebben minimaal één volwassene op 8 kinderen;
  - III. De groepen 5 & 6 hebben minimaal één volwassene op 12 kinderen;
  - IV. De groepen 7 & 8 hebben minimaal één volwassene op 15 kinderen.
- d) De leerlingen lopen netjes in een gesloten rij: twee aan twee en hand in hand bij de groepen 1, 2 3 en 4. De leerkracht loopt bij deze klassen voorop. Bij de andere groepen loopt de leerkracht achteraan en twee "betrouwbare" leerlingen voorop.
- e) De kinderen lopen zoveel mogelijk op het trottoir aan de zijde van gebouwen. De leerlingen lopen rustig en rennen niet.
- f) De leerlingen wachten voor iedere oversteekplaats en stoplicht. De leerkracht geeft het signaal tot oversteken. Oversteken gebeurt altijd in een gesloten rij en recht over straat. Een volwassene staat op straat om het verkeer te regelen.
- g) Bij slecht zicht (regen, mist, duisternis etc.) dragen de voorste en achterste leerlingen een veiligheidshesje, evenals de begeleiders.
- h) Leerlingen met een fiets aan de hand lopen altijd achteraan.
- i) Er zijn vaste stopplaatsen indien de route regelmatig wordt gelopen. Deze zijn bekend bij de groep.

4. Verzekering

- a) De directeur draagt zorg voor een deugdelijke verzekering wanneer gebruik gemaakt wordt van vervoermiddelen die eigendom zijn van de school en die gebruikt worden voor het georganiseerd groepsvervoer van leerlingen.
- b) De directeur vergewist zich van een deugdelijke verzekering wanneer voor het georganiseerd groepsvervoer van leerlingen gebruik gemaakt wordt van voertuigen die eigendom zijn van ouders c.q. vrijwilligers. De directeur kan dit delegeren aan de leerkrachten.
- c) Wanneer voor het leerlingenvervoer gebruik gemaakt wordt van de diensten van een vervoersmaatschappij, vergewist de directeur zich van een deugdelijke verzekering door deze maatschappij.
- d) Grote calamiteiten/ongevallen worden direct telefonisch gemeld aan de directeur. Kleine calamiteiten worden na terugkomst gemeld bij de directeur en geregistreerd in de map voor incidentenregistraties.

---

5. Naleving van dit protocol

De verantwoordelijke leerkracht informeert de betrokken ouders over naleving van de regels en afspraken die in dit protocol zijn opgenomen. We nemen aan dat iedere betrokkene het belang van naleving van dit protocol erkent en conform de gemaakte afspraken handelt. Indien dit niet mogelijk is, zal per situatie bezien moeten worden hoe te handelen.

De eindverantwoordelijkheid van de naleving van dit protocol ligt bij de directeur van basisschool de Vuurvogel. Het personeel wordt – zoals eerder in artikel 2 genoemd – door hem/haar bekend gemaakt met de vastgelegde afspraken. Bij niet na kunnen leven van de vastgestelde afspraken neemt de directeur contact op met het bestuur om gezamenlijk een oplossing te zoeken. Bij niet naleving van de gemaakte afspraken zal de directeur de klassenleerkracht(en) aanspreken en om een verklaring vragen. Indien noodzakelijk zal het bestuur de directeur om uitleg vragen. Bij ernstige overtreding en/of niet na willen leven van dit protocol handelt het bestuur conform de vastgestelde sanctiemaatregelen in de CAO-PO.

Bijlage 9 Rouwprotocol

Voor alle duidelijkheid:

Dit protocol richt zich vooral op situaties waarin een leerling is overleden. De meeste zaken zullen ook van toepassing zijn wanneer een leerkracht overlijdt. Een aantal aandachtspunten zal je weg kunnen strepen, wanneer iemand uit de naaste familie van een leerling is gestorven.

Het was natuurlijk onmogelijk om steeds aan allerlei omstandigheden te denken. Toch zullen afspraken in uiteenlopende omstandigheden verschillend uitgevoerd moeten worden.

Het maakt verschil of:

- iemand is overleden na een ziekte;
- er een ongeluk is gebeurd;
- het ongeluk gebeurt op school of onderweg naar school;
- er sprake is van zelfmoord of een misdrijf;
- een leerling of leerkracht overlijdt in de vakantie.

Een paar losse opmerkingen vooraf:

In geval van ernstige ziekte kan een deel van dit draaiboek, in aangepaste vorm, al in een vroeger stadium in werking treden. Wanneer we een dergelijke aangepaste versie ontwikkelen, bewaren we als extra bijlage. Zie verder het boek: 'Kinderen en..... een levensbedreigende ziekte in hun omgeving' van Harm Tilstra (Kwintessens);

Het verdient aanbeveling dit protocol regelmatig zeker eenmaal per jaar onder de aandacht te brengen, niet alleen bij het team maar ook bij anderen die nauw betrokken zijn bij de school: de contactouders, de overblijfouders, stagiaires / LIO's, enz.

1. Het bericht komt binnen. Wat is het eerste dat moet gebeuren?

Wie?

We vangen de brenger van het bericht goed op! Hij of zij wordt geïnformeerd over de te volgen procedure, met name over de afspraken over het verspreiden van het bericht. De directeur wordt als eerste geïnformeerd – deze is voor dit soort gevallen 'dag en Nacht bereikbaar'! Reserveaanspreekpunt is de adjunct-directeur.

- De directeur gaat na (of laat nagaan) wat er precies gebeurd is, en verzamelt de nodige informatie.
- De directeur brengt het hele team, ook degenen met een vrije dag, op de hoogte, zo mogelijk in een bijeenkomst, anders telefonisch.
Niet vergeten: zieke leerkracht, ondersteunend personeel, stagiaires/LIO's, vaste invalkrachten, soms ook leerkrachten die kort geleden de school hebben verlaten! Contactouder betreffende groep al vroeg inlichten (én op de hoogte brengen van protocol!); voor geledingen zie verder onder 2.
- We kopen een condoleancekaart; samen of ieder apart schrijven we daar iets op.
Het kan ook beter zijn even te wachten met schrijven: eerst tijd nemen om het bericht tot je door te laten dringen, en om te beseffen wat voor kind of mens de overledene was, wat hij of zij betekende, enz..... Of om wel alvast papier en pen klaar te leggen, maar even te wachten met het opstellen van definitieve teksten.
- We spreken af wie de contactpersoon is voor wie en voor wat.
- We nemen dit draaiboek door, kijken wat wel en wat niet van toepassing is, geven met initialen aan wie wat doet, vullen het aan, leggen het op een toegankelijke plaats.
- We nemen zo snel mogelijk (liefst de eerste dag) contact op met het gezin en brengen een condoleancebezoek. – zie verder onder 5 !
- Van het begin af aan houden we rekening met eventuele broertjes, zusjes en vriendjes in andere klassen.
- Ook letten we extra op kinderen, ouders en leerkracht's die nog kort geleden een ouder, kind of partner hebben verloren. Hen lichten we in een vroeg stadium en met bijzondere aandacht in.
- Het is belangrijk dat alle leerkrachten bij hun eigen klas kunnen zijn, en voor een sfeer van veiligheid en openheid kunnen zorgen. Zo mogelijk, wanneer een overlijdensbericht bijvoorbeeld 's avonds komt, is iedereen als de volgende dag om 8 uur op school, en komen we even bij elkaar om de komende dag te bespreken.
- We vermijden de situatie dat (bij kortdurende vervanging) een invaller een klas moet informeren. De directeur zal de betreffende groep op zich nemen; eventueel vragen we een afwezige leerkracht - op een open manier - of hij of zij die dag wel naar school wil komen. Niemand moet zich echter daartoe verplicht voelen! Zie verder onder 2 en 3!

2. De informatie doorgeven: wie moeten geïnformeerd worden? Hoe doe je dat? Wie doet dat?

Wie?

De directie en/of de groepsleerkracht – afhankelijk van o.a. het tijdstip! belt/bellen alle ouders van kinderen uit de betreffende groep.

Alle ouders van de school worden met een brief geïnformeerd. We letten op dat ook bij de gezinnen van kinderen die die dag afwezig zijn een brief wordt bezorgd.

- Bij een overlijden van een leerling, vertelt de leerkracht van de betreffende groep in de eigen groep wat er gebeurd is. Hij/zij wordt daarbij ondersteund door een leerkracht of eventueel een ander iemand waarin hij of zij vertrouwen heeft.
- We zien er samen op toe dat die ondersteuning er gewoon is, je moet er niet om hoeven vragen.
- Het is belangrijk, na te gaan of een kind dat is overleden ook broers en/of zusjes en/of vriendjes of familie heeft in een andere groep: ook die kinderen (en de groep eromheen) moeten goed opgevangen worden.
- De kinderen van alle groepen worden door hun eigen leerkracht op de hoogte gesteld. Als hij of zij afwezig is vertelt de directeur of een andere leerkracht die de klas goed kent het bericht. We laten dit niet over aan een vervanger!
- De directie informeert de geledingen (schoolcommissie, M.R., ouderraad, contactouders, overblijfcommissie, overblijfouders, evt. werkgroepen) en de B.S.O. We informeren ook de clustermanager; hij/zij kan het bestuur informeren. De directie inventariseert welke andere personen of instanties geïnformeerd moeten worden, bijv. de schoolarts en andere mensen die nauw bij de school betrokken zijn.
- Het kan aan te raden zijn zo snel mogelijk een ouderavond te beleggen, bij voorkeur de dag erna. Tevens is het mogelijk, bijvoorbeeld wanneer het bericht 's avonds of 's morgens vroeg bekend wordt, de ouders die ochtend tegelijk met de kinderen in het klaslokaal uit te nodigen. Je kunt kinderen en ouders dan dezelfde informatie geven over wat er gebeurd is. Beperk echter de tijd dat de ouders in de klas zijn, biedt ze daarna evt. koffie aan in een andere ruimte - de leerkracht is er immers op de eerste plaats voor de kinderen!
- De directie zorgt voor een advertentie namens de school wanneer het een leerling, een leerkracht, een lid van een van de geledingen of een bijzonder actieve ouder betreft. Over het moment van plaatsing overleggen we altijd met de nabestaanden. Als we een dag wachten met het opstellen van de advertentie is het gemakkelijker om een persoonlijker tekst te formuleren. Desgewenst kan dan ook informatie over een afscheidsbijeenkomst worden opgenomen.
- De directie zorgt dat tijdig een bloemstuk wordt bezorgd (of zelf gebracht).

3. Eerste opvang in de klas: hoe vertel je het nieuws aan de kinderen, hoe vang je de groep verder op?

Wie?

Misschien willen de ouders van een overleden leerling of de partner van een overleden Leerkracht of ouder het bericht graag zelf in de klas vertellen. Als hij of zij het aankan, wijzen we dit niet af. Een kort voorbereidend gesprek is op zijn plaats.

- Het is belangrijk dat alle leerkrachten bij hun eigen klas kunnen zijn, en voor een sfeer van veiligheid en openheid kunnen zorgen. Zo mogelijk bespreken we eerst samen wat komen gaat.
- We vermijden dat (bij kortdurende vervanging) een invaller een klas moet informeren. De directeur neemt de betreffende groep op zich; eventueel vragen we een afwezige leerkracht - op een open manier – of hij of zij die dag wel naar school wil komen. Niemand moet zich echter verplicht voelen!
- Samen – of in groepjes: onderbouw/middenbouw/bovenbouw – nemen we alvast door, hoe we het onze groep willen vertellen, welke vragen we verwachten, wat mogelijke antwoorden zijn, enz.
- De leerkracht van de betreffende groep vertelt in de eigen groep wat er gebeurd is, ondersteund door een leerkracht of eventueel een ander iemand. Die ondersteuning moet er gewoon zijn, je moet er niet om hoeven vragen. De leerkracht van vorig jaar kan hierbij belangrijk zijn.
- Het is belangrijk, na te gaan of een kind dat is overleden ook broers en/of zusjes en/of vriendjes of familie heeft in een andere groep: ook die kinderen (en de groep eromheen) moeten goed opgevangen worden.
- De manier waarop we het vertellen is afhankelijk van de groep, de leeftijd, enz. In principe stelt de eigen leerkracht de groep op de hoogte. We maken eerst een kring en steken de kaars op. We vertellen rustig, open en eerlijk wat er gebeurd is. Als school kiezen we ervoor, dat we, in de veilige setting van de klas, open en eerlijk over de dood met leerlingen praten. Ouders leggen we desgevraagd uit dat dit een uitgangspunt is, dat het bij de visie van de school hoort.
- In bijzondere gevallen (bijv. zelfdoding) overleggen we van tevoren met de nabestaanden wat we wel en niet zeggen.
- Ons eigen verdriet kunnen we gerust tonen, maar we willen opletten niet té geëmotioneerd te zijn. Kinderen mogen zien dat hun meester of juf het er ook moeilijk mee heeft. Tegelijk is veiligheid en structuur belangrijk.
- We geven kinderen ruim de gelegenheid vragen te stellen en te praten.
- De leerkrachten vertellen de groep wat we de rest van de dag gaan doen.

- We zorgen dat er ook 'doe-dingen' gebeuren, we nemen ideeën van kinderen-zelf serieus en laten ze desgewenst ook uitvoeren, en we laten ruimte voor verschillen tussen kinderen in hun manier van reageren. We zorgen voor afwisseling, en streven naar een evenwichtig programma: naast spanning ook ontspanning, naast praten ook iets doen, naast verdriet ook boosheid en ook dankbaarheid, naast uiten ook beschouwen, naast terugkijken ook vooruitkijken enz.
Verwerkingssuggesties: zie bijlage.
- We proberen te vermijden dat een kind na school alleen thuis zit. Vooral met de oudere kinderen bespreken we dit punt. Eventueel bellen we ouders op hun werk. We informeren de groepsleiding van de B.S.O.

4. *Organisatorische aanpassingen: wat moet er georganiseerd of eventueel afgelast worden?*

Wie?

We geven uiteraard geen vrijaf, maar laten de rest van de dag het lesrooster los. De leerkrachten zijn vrij om te bepalen hoe de dag er uit komt te zien, en stemmen dit vanzelfsprekend af op de kinderen in de groep.

- Feesten en andere activiteiten overwegen we zorgvuldig. We zeggen ze niet automatisch af, maar bekijken het per activiteit. We overleggen dit zoveel mogelijk met de ouders, en peilen vooral ook zorgvuldig wat de kinderen zelf willen.
- We zorgen ervoor dat de kinderen en het team afscheid kunnen nemen; de vorm daarvan hangt mede af van de nabestaanden.
- Als de nabestaanden dat willen, moet(en) (een afvaardiging van) de kinderen van de school de mogelijkheid krijgen om naar de uitvaart te gaan. Zeker wanneer deelname aan de eigenlijke uitvaart niet mogelijk is, organiseren we op korte termijn een afscheidsdienst als school – in overleg met het gezin. Om ervoor te zorgen dat kinderen de uitvaart en/of de afscheidsbijeenkomst bij kunnen wonen, vragen we ouders om hulp. Bij voorkeur gaan ouders met hun eigen kind mee. Wanneer het overlijden in de vakantie plaatsvond, vindt op school altijd een aparte herdenkingsdienst plaats.
- We zorgen voor een gedachtenishoekje op school. Als er sprake was van een ongeval of misdrijf waarbij meerdere kinderen betrokken waren, schakelen we slachtofferhulp in.

5. Contacten met ouders van een overleden leerling/familie van de leerling na overlijden van een ouder

Wie?

We nemen zo snel mogelijk (liefst de eerste dag) contact op met het gezin en brengen een condoleancebezoek.

De directeur gaat samen met de groepsleerkracht(en) en eventueel een leerkracht van broertje(s) of zusje(s) – we gaan niet met teveel tegelijk, of zorgen juist dat we tijdens het bezoek de aandacht verdelen. We brengen in voorkomende gevallen dus twee afzonderlijke bezoeken, of juist twee bezoeken tegelijk: één aan ouders en één aan broertje(s)/zusje(s).

- Het kan zijn dat in een eerste bezoek alleen gevoelens geuit worden. Dan maken we een afspraak voor een tweede bezoek. We overleggen tijdens een eerste of een tweede bezoek over de brief aan de ouders (indien al klaar: een kopie geven!); eventueel: wat vertellen we de kinderen op school?; bezoek aan de overledene door kinderen en/of team, bijv. in mortuarium; de uitvaart, en aanwezigheid, betrokkenheid en rol van de groep/leerkracht/school in de kerk of bij de begrafenis of de crematie; een aparte afscheidsdienst op school; een advertentie van school. Wanneer deze onderwerpen nog niet bespreekbaar zijn, nemen we daar zo spoedig mogelijk contact over op.
- Ook na het (de) bezoek(en) betrekken we de ouders zoveel als zij zelf willen bij dingen die de school verder onderneemt.
- Er zullen verschillende momenten in het schooljaar komen die voor de ouders extra moeilijk zijn, zoals de verjaardag van hun kind, of een jaar na het overlijden, de feestdagen, of bijvoorbeeld het afscheid van groep 8. Het zal hen erg goed doen wanneer de leerkracht of de hele groep iets van zich laat horen op dit soort momenten. De leerkracht en de directeur schrijven ze voor de zekerheid op in de agenda!
- Als een ouder is overleden, kan het zijn dat de vraag gesteld wordt of het kind 'meteen' al weer naar school kan komen.
- Als school zijn we van mening dat het in principe voor een kind goed is, de eerste dagen na het overlijden thuis bij de overige familie mee te maken, maar dat kan alleen op een goede manier als er ook aandacht voor het kind zelf is.

7. Contacten met ouders van overige leerlingen

Wie?

De directie (of de leerkracht(en) afhankelijk van o.a. het tijdstip!) belt zo spoedig mogelijk alle ouders van kinderen uit de betreffende groep.

- Alle ouders worden met een brief geïnformeerd. In deze brief nemen we op bij wie ze terechtkunnen met vragen en opmerkingen – dit is nooit de leerkracht van de betreffende groep, die moet er op de eerste plaats voor de kinderen kunnen zijn!
- Er zou(den) (een) conceptbrief(brieven) klaar kunnen liggen. Wanneer we het overlijden aan zien komen, passen we de brief al zoveel mogelijk aan.
- Als het een leerling betreft, betrekken we de leerkracht(en) bij het formuleren van de definitieve brief. We laten de brief altijd zorgvuldig door een tweede of derde persoon controleren alvorens te kopiëren en verspreiden. We letten vooral ook op juiste spelling van de naam en op juiste data!
- We informeren altijd de nabestaanden (ouders van kind, partner enz. van volwassene) dat die brief de deur uitgaat, en geven hun zo spoedig mogelijk de brief. Soms is het beter vooraf contact op te nemen over de formulering in de brief.
- We vertellen in de brief wie de contactpersoon voor de ouders van overige leerlingen is.
- Als er al meer bekend is nemen we ook in de brief op wat er nu verder gaat gebeuren, bijv. of de school van plan is een afscheidsbijeenkomst of herdenkingsdienst te houden, of kinderen en ouders een rol spelen bij de uitvaart, of er een ouderavond belegd gaat worden, enz. Als hier pas later duidelijkheid over is deze informatie bewaren voor een tweede brief – de eerste brief nooit laten wachten!
- We kunnen de ouders, al dan niet met klem, uitnodigen om samen met hun kind de uitvaart of afscheidsdienst bij te wonen.
- Het kan goed zijn zo snel mogelijk een ouderavond te beleggen, bij voorkeur de dag erna. Voordien moet er helderheid zijn over de uitvaart, over wat de school de komende tijd gaat doen, en, zeker als het om een plotseling sterfgeval gaat, over de precieze toedracht. Voor een conceptagenda voor een ouderbijeenkomst: zie bijlage 11D.
- Als school kiezen we ervoor, dat we, in de veilige setting van de klas, open en eerlijk over de dood met leerlingen praten. Als ouders er vraagtekens bij hebben, leggen we hen uit dat dit een uitgangspunt is, dat het bij de visie van de school hoort.

- Per gebeurtenis bekijken we, of we op school een extra praatgelegenheid creëren, en/of een gedenkhoekje inrichten met een foto en condoleanceboek. Vooraf vragen we ons af, of we willen dat zo'n gedenkhoekje meer het karakter van een sobere 'stiltehoek' dan wel een door iedereen aan te vullen 'herdenkingstafel(s)' krijgt.

8. Begeleiding tussen overlijden en uitvaart

Wie?

Wanneer we als klas of school aanwezig en betrokken kunnen zijn bij de uitvaart, geven we na de eerste dag de kinderen de gelegenheid zich hierop voor te bereiden, bijvoorbeeld door collages te maken over hun herinneringen en wat hun klasgenootje voor hen betekende. We blijven hierover in overleg met de ouders/nabestaanden, en betrekken ook de ouders van de leerlingen erbij.

- Ook op een afscheidsdienst op school moeten kinderen zich kunnen voorbereiden.
- Na de eerste dag zullen ook andere vragen opkomen rond de dood, of wat er allemaal gebeurt bij een uitvaart. Hieraan besteden we aandacht.
- Het is belangrijk dat we speciaal alert zijn op mogelijke angst- en schuldgevoelens van kinderen.
- We zijn er ook op bedacht, dat er bij sommige kinderen – én bij onszelf als leerkrachten!- oud verdriet of nog verse herinneringen naar boven kunnen komen.
- In de klas van het betreffende kind kunnen we een herinneringsplek inrichten. Hier kan een foto staan, af en toe een kaarsje branden, en kunnen kinderen briefjes of tekeningen neerleggen. We overleggen met de kinderen zelf wat en waar die plek precies moet zijn, hoe sober/stil of divers/druk het wordt, enz.
- Soms is het ook aan te raden een herinneringsplek of gedenkhoekje op school in te richten.
- Na de eerste dag worden gaandeweg weer 'gewone' dingen gedaan. Deze kunnen ook voor de nodige afleiding zorgen.

9. Nazorg; wat kun je doen na de uitvaart, welke praktische en administratieve dingen moeten er gebeuren?

Wie?

De directeur zorgt dat administratieve dingen geregeld worden: het kind moet uitgeschreven worden, de nabestaanden van een leerkracht krijgen een oververlijdensuitkering, op rekeningen en brieven (ook op automatisch gegenereerde nota's!) moeten namen verwijderd of veranderd worden, enz.

- Na de uitvaart praten we met de groep over wat ze hieraan beleefd hebben.
- Het gewone rooster wordt weer opgepakt, maar het moet duidelijk zijn dat er nog steeds gepraat mag worden over wat er gebeurd is, wanneer iets kinderen hoog zit.
- Wanneer we in de klas een herinneringsplek hebben, moet die na verloop van tijd ook weer 'afgebroken' worden. Gebruik hiervoor een 'natuurlijk' moment, bijvoorbeeld de eerste dag na een vakantie, de verjaardag van het kind, of bijvoorbeeld een passend moment in de Advent of rond Pasen. Grijp dit moment aan om nog eens met elkaar te praten over hoe het sinds het overlijden van het klasgenootje met iedereen verder gegaan is. Maak er een kleine ceremonie van waarmee je uitdrukt: we sluiten een periode van rouw af, maar we vergeten niet. Je kunt de gemaakte tekeningen en briefjes bijvoorbeeld aan de ouders geven. Misschien willen ze daarvoor op school komen, of kan de leerkracht het gaan brengen met een paar kinderen.
- We kunnen ook met (een deel van) de klas de ouders, het kerkhof, de plaats van een ongeval bezoeken, of de ouders vragen een keer in de klas langs te komen.
- We nemen nog regelmatig contact op met de ouders.
- Er zullen verschillende momenten in het schooljaar komen die voor de ouders extra moeilijk zijn, zoals de verjaardag van hun kind, of een jaar na het overlijden, de feestdagen, of bijvoorbeeld het afscheid van groep 8. Het zal hen erg goed doen wanneer de leerkrachten of de hele groep iets van zich laat horen op dit soort momenten. De leerkracht en de directeur schrijven ze voor de zekerheid op in hun agenda!

10. Taakverdelingen: denk aan de mogelijkheid van een 'crisisteam': wie moeten dat zijn, en wat is hun taak? Wat moeten individuele leerkrachten doen en hoe kun je elkaar steunen, wat doe je als team?

Wie?

Bij elke gebeurtenis formeren we een trio dat de gang van zaken coördineert. Dat bestaat uit de directeur, de leerkracht(en) en (eventueel) een derde persoon.

- De directie is verantwoordelijk voor de communicatie met alle ouders, ook als die deels gedelegeerd is, en zorgt ervoor dat dingen in goed overleg gebeuren.
- Als iemand een taak heeft moet daar ook ondersteuning en tijd voor zijn.
- De leerkracht is de centrale figuur in de begeleiding van de kinderen.
- Hij of zij moet altijd een collega hebben die de taak krijgt, een oogje in het zeil te houden. Wie dat moet zijn bepaalt in grote mate de leerkracht zelf: het moet iemand zijn met wie je goed en vertrouwelijk overweg kunt. We zien er wel samen op toe dat er inderdaad zo'n ondersteunde leerkracht is. Deze heeft regelmatig een gesprek met de leerkracht om feedback te geven over hoe hij/zij met de groep en ook met zichzelf omgaat. Belangrijk is daarbij ook dat deze leerkracht de grenzen helpt bewaken van wat je als leerkracht op je moet nemen.
- We spreken een paar momenten af waarop we met het hele team nog eens bespreken wat er gebeurd is, hoe het nu met iedereen – en vooral met de betreffende leerkracht – gaat, wat we in de eigen groep merken aan hoe de kinderen bezig zijn met de dood van hun klasgenootje/schoolgenootje en wat we daarmee doen. We kunnen samen een hoop opsteken van alle ervaringen, en elkaar steunen.
- We kunnen ook ouderraad, contactouders en individuele ouders vragen hoe zij het afscheid van de overledene, en de manier waarop de school ermee omgaat, ervaren.

---

11. Ondersteuning van buiten: wie kun je om hulp vragen, en wat houdt die hulp in?

Wie?

- Identiteitsbegeleider: praatpaal voor directie en leerkracht, ondersteuning bij besprekingen in het team, bij voorbereiding van een herdenkingsdienst en suggesties/meedenken over de opvang van de kinderen.
- Pastor/uitvaartverzorger: overleg over de invulling van en de rol van kinderen/school bij de uitvaart.
- Ook over een uitvaart uit een cultuur of levensbeschouwing waar we minder vertrouwd mee zijn kunnen we om extra informatie vragen. Zo kunnen we ons in geval van een islamitische begrafenis bijvoorbeeld informeren over het hoe en waarom van een moslim-uitvaart bij de islamitische school of bij de uitvaartverzorger.
- Wanneer een kind door een ziekte is overleden, kunnen we de huisarts of schoolarts vragen om een gesprek, zodat we als school op allerlei vragen van kinderen en ouders een antwoord kunnen geven.
- Wanneer het gaat om een ongeval of misdrijf, kunnen we de politie, slachtofferhulp en bijvoorbeeld iemand van een RIAGG vragen om ondersteuning en aanwezigheid bij een ouderavond.
- Voor allerlei vragen rond rouwverwerking kunnen we terecht bij de afdeling Jeugdgezondheidszorg van de GGD (schoolarts), het RIAGG, en particuliere initiatieven als Stichting Achter de Regenboog, Onder de wolken, enz.

---

12. Dit protocol

Wie?

We brengen dit protocol regelmatig, zeker eenmaal per jaar, onder de aandacht, niet alleen bij het team maar ook bij anderen die nauw betrokken zijn bij de school: de contactouders, de overblijfouders, stagiaires / LIO's, enz. We zorgen dat we dit protocol regelmatig bijstellen – uiteraard elke keer dat de school te maken heeft gehad met een overlijden, maar in elk geval eenmaal per twee jaar. We nemen dit op in een planning/agenda/takenlijst. We vullen het na een overlijden aan met de teksten van brieven, advertenties, orde van diensten, enz.

Voorbeelden bij dit protocol:

Bijlage A: verwerkingssuggesties voor in de groep

Bijlage B: adreslijst instanties voor ondersteuning van buiten

Bijlage 11A

Verwerkingssuggesties voor in de groep

- Suggesties zijn ook te kopiëren uit 'De dood klopt aan de schooldeur' en uit de boeken Fiddelaar-Jaspers; zijn echter erg verbaal!
- 'Kinderen en ..... ingrijpende situaties. Over dood, rouwen en troosten', H. Tilstra, uitgeverij Kwintessens, 2002; bevat eveneens werkvormen
- Tekenen/schrijfopdrachten: verzamel gerichte aanwijzingen, uitnodigingen, beginzinnen, enz. Het werkt vaak niet om enkel tegen leerlingen te zeggen: 'ga maar tekenen' of 'ga maar schrijven'. Denk bij creatieve vormen van verwerken ook aan werken met klei, lapjes, hout, enz.
- Collage(s) maken: verbeelden wat klasgenootje voor iedereen betekent
- Vriendenboek / herinneringen boek, met tekeningen, brieven, gedichten, foto's
- Gestructureerd herinneringen verzamelen, leerlingen volgens een vast stramien iets dat ze samen met de overledene hebben beleefd, laten beschrijven, iets dat ze zich graag herinneren en dat ze graag willen onthouden. Bijvoorbeeld met als eerste zin een aanvulzin: "Ik weet nog goed dat we..... "
Levert ook materiaal op voor een in memoriam bij een uitvaart of in een afscheidsdienst
- Samen stil zijn, rustig zittend in de kring en een kaars aan
- In sommige groepen: een gebed. Voorlezen, door kinderen uit laten kiezen uit boekjes, zelf laten maken.
- Symbolen zijn 'voertuigen van onze gevoelens'; ze verbinden, verwijzen en zijn voor meerdere uitleg vatbaar. Je kunt kinderen zelf naar een symbool laten zoeken, bijv. een voorwerp met emotionele waarde. Ook: kaars (licht!), water, kruis, wierook, ballon, vlinder, bloemen, eten en drinken, klokluiden, boekje, 'loze telefoon', aarde en vuur.
- Kleuters: praten en navertellen wat er gebeurd is met behulp van handpoppen of in de poppenhoek, of aan de groepsknuffel vertellen wat er nu allemaal gebeurt (als die er is).
- Kleuters: werken met 'praatplaten', bijvoorbeeld uitvergroete prenten uit een boek, bordtekening(en), dia's.
- Als je kleuters op een uitvaart wilt voorbereiden, is het goed dat met behulp van een aantal heel eenvoudige tekeningen te doen, evt. even in de goede volgorde op te hangen in klas.

- Een islamitische begrafenis, een Molukse begrafenis en een indoecrematie zijn heel anders dan de westerse-christelijke: bereid je daar grondig op voor, verzamel informatie en bespreek dat met de klas. Informatie ook te verkrijgen bij de uitvaartondernemer, via een islamitische school, enz.
- Bij een overlijden in Moslim, Hindoe, Joodse, Molukse, Surinaamse, Ghanese, enz. kringen horen verschillende symbolen, gebruiken en rituelen. Laat kinderen ze in de klas alvast zien, voelen, proeven, ruiken, eventueel doen.
- Met jonge kinderen kun je ook bewegen: dansen zijn er niet alleen voor blijde maar ook voor verdrietige momenten. Samen uitproberen welke bewegingen en welke muziek passen bij het gebeurde, en bij al die soorten emoties (vergeet ook de positieve emoties niet: bij de fijne herinneringen, bij het gevoel samen te zijn).
- Kinderen zelf in prentenboeken en/of verhalenboeken en/of gedichtenbundels en/of gebedenboekjes en/of liedteksten laten snuffelen. Een fragment/ boek/ verhaal/ gedicht/ gebed/lied uit laten kiezen dat ze treffend vinden; illustraties bij laten zoeken/maken; via de teksten of (beter nog) via de illustraties ordening laten aanbrengen ("welke plaatjes passen bij elkaar? Welke thema's vinden we hierin terug?"). Samen bundelen in een mooi album – voor in de klas en/of ook een exemplaar voor de ouders.
- Idem met songs en muziek.
- Een lied kiezen dat de overledene graag zong of dat bij de overledene past, en samen zingen of inoefenen en oefenen – al dan niet met muzikale begeleiding. Goed om later op gepaste momenten te herhalen! Eventueel te zingen bij de uitvaart of in de afscheidsdienst op school.
- Kaarsen maken of samen één kaars maken, of zes kaarsen die om de kist kunnen staan bij de uitvaartplechtigheid (overleggen met familie!) of bij de foto tijdens de afscheidsdienst op school.
- Hartjes / bloemen maken (van papier), kaartjes eraan met tekeningen/korte teksten.
- Witte ballonnen oplaten / eventueel kaartjes eraan.
- Bloemstuk of bloemenkrans maken.
- Van, door ieder apart geborduurde, lapjes een kleed naaien; een quilt maken. Mag misschien wel op de kist liggen?
- Op stenen naam en korte boodschap schrijven en op graf leggen (naar Joods gebruik).

- Als emoties de overhand dreigen te krijgen of juist weggevlakt worden: werken met plaatjes van verdrietige, blij, boze, vragende enz. gezichten. Leerlingen naar laten kijken, kort bij elk gezicht laten opschrijven wat hen triest / blij / boos / vragend / enz. maakt. (zie ook boek Fiddelaar-Jaspers)
- Als je na een heftig gesprek of vóór een verwerkingsopdracht rust en bezinning wil: een mandala tekenen (misschien hebben jullie een boek over kindermandala's op school, anders wel suggesties te kopiëren).
- In het boek 'Spelen met yoga' staan niet alleen yogaoefeningen voor kinderen die ontspannend werken, maar ook bewegingssuggesties om uitdrukking te geven aan herinneringen, enz.
- Bij een ongeluk: bezoek aan plaats van ongeluk, boompje of heester planten, bloemen neerleggen.
- Later: nog eens graf of urnenwand bezoeken.
- Klasgesprek met ouders/partner.

Bijlage 11B

Uitvaartverzorger: alleen via en met toestemming van de familie te benaderen!

Huisarts: alleen via en met toestemming van de familie te benaderen!

Afdeling Jeugdgezondheidszorg van de GGD - www.cjgdenhaag.nl

Slachtofferhulp – www.slachtofferhulp.nl

RIAGG (ook afdeling preventie!) - www.parnassiagroep.nl

Landelijke Stichting Rouwverwerking - www.verliesverwerken.nl

Stichting Achter de Regenboog - www.achterderegenboog.nl

Stichting 'Achter de Regenboog' wil kinderen en jongeren ondersteunen bij het verwerken van het overlijden van een dierbare waardoor deze gebeurtenis geen belemmering zal zijn om een gezond en volwassen bestaan op te bouwen.

Wat heeft de Stichting te bieden?

Landelijke informatie- en advieslijn

Vijf ochtenden per week zijn deskundigen met ruime ervaring in de begeleiding van kinderen met rouw, telefonisch bereikbaar voor informatie, aandachtspunten bij kinderen tijdens of na persoonlijk verlies en over concrete mogelijkheden voor steun en begeleiding. U kunt de informatie- en advieslijn bellen van maandag tot vrijdag van 09.00-12.00 uur, op 0900 - 233 41 41. Op donderdagavond is deze lijn van 17.00-20.00 uur speciaal voor kinderen en jongeren bereikbaar.

Voorlichting

Achter de Regenboog geeft zes publicaties uit en een literatuurlijst met boeken over rouw en kinderen. Daarnaast verzorgt de stichting op verzoek stands en lezingen. Organiseren van landelijke kinderweekenden. Een aantal maal per jaar organiseert de stichting een weekend waarin kinderen en jongeren, die een verlies hebben meegemaakt, hun gevoelens en ervaringen een plaats kunnen geven en lotgenoten van hun eigen leeftijd kunnen ontmoeten. Voor ouders en verzorgers is er een apart informatieprogramma tijdens het weekend.

Trainingen

Voor hulpverleners, leerkrachten, rouwbegeleiders en andere belangstellenden verzorgt 'Achter de Regenboog' trainingen in het begeleiden van kinderen.

Voor algemene informatie kunt u bellen 030 - 236 82 82 (maandag tot en met vrijdag 09.00-13.00). Ook kunt u voor algemene informatie een bericht sturen naar info@achterderegenboog.nl

Stichting In de wolken - www.in-de-wolken.nl

In de Wolken is een publicatiebureau dat zich speciaal richt op kinderen en jongeren die te maken hebben met een verlies door de dood. In de Wolken voorziet in de behoefte aan informatie via publicaties, brochures, boeken en een uitgebreide literatuurlijst. Ook worden op beperkte schaal informatiebijeenkomsten, lezingen en ouderavonden gehouden. Aan In de Wolken is een kleine praktijk voor begeleiding van rouwende kinderen verbonden.

Van hun website:

Tips voor het omgaan met rouwende kinderen

- Vertel kinderen en jongeren zoveel mogelijk over de feiten en omstandigheden van het overlijden. Ook als die omstandigheden dramatisch zijn. Ga ervan uit dat de fantasie van kinderen veel erger is dan de werkelijkheid.
- Pas de wijze waarop je kinderen informeert aan de leeftijd en het begrippenkader van kinderen.
- Betrek kinderen en jongeren zoveel mogelijk bij alles wat geregeld moet worden. Hun inbreng en wensen zijn belangrijk. Mogelijk kunnen ze ook taken op zich nemen waardoor ze zich nog meer betrokken voelen.
- Ga met kinderen en jongeren afscheid nemen van de overledene. Ook als ze er tegenop zien. Vraag waar ze tegenop zien. Dwing nooit maar stimuleer wel.
- Neem kinderen die beseffen waar het om gaat mee bij een condoleancebezoek aan de nabestaanden. Het is een verrijkende ontmoeting waar kinderen veel leren van verdriet, troosten en getroost worden.
- Zelfs kleine kinderen kunnen al mee naar de uitvaartdienst van een gezinslid. Zeker wanneer de dienst aangepast wordt aan de aanwezigheid van kinderen. Bij de uitvaart van opa of oma of anderen die het kind zeer nabij waren is het aan te raden kinderen zeker vanaf een jaar of zes mee te nemen.
- Overleg vooraf met de voorganger of pastor dat de viering aangepast wordt op de aanwezigheid van kinderen. Wanneer het om de ouder gaat of een broer of zus dient het woord ook af en toe rechtstreeks tot de kinderen gericht te worden. Een hulp daarbij is 'Waarben je nu, zie jij me nog?' (zie boeken). Mogelijk kunnen kinderen een taak krijgen in de dienst.

- Wanneer je als volwassene zelf erg betrokken bent bij degene waarvan afscheid genomen wordt (je partner, kind, vader of moeder) zorg er dan voor dat er iemand in de afscheidsdienst aanwezig is die eventueel voor de kinderen kan zorgen als die het niet meer volhouden zodat je zelf zowel lijfelijk als geestelijk aanwezig kunt blijven.
- Zorg dat de naam van de overledene nog regelmatig genoemd wordt in huis. Stop dierbare spullen die aan hem of haar herinneren niet weg. 'Dood ben je pas als je bent vergeten' zei Bram Vermeulen al.
- Geef aandacht aan het rouwende kind op het moment dat hij het nodig heeft. Breek een telefoongesprek af, zet de stofzuiger uit, stel de reparatie even uit en ook die computer kan wachten. Vraag niet aan het kind om zijn gevoelens uit te stellen, te doen of ze er niet zijn of te veranderen.
- Let op signalen van kinderen. Ga ervan uit dat kinderen bezig zijn met het verlies al laten ze dat niet altijd merken. Ga in op signalen of begin er zelf over. Vraag regelmatig hoe het gaat ook al lijkt er geen aanleiding voor te zijn.
- Wat je zegt is in het algemeen minder belangrijk dan hoe je het zegt en wat je doet. Dikwijls is 100% aanwezigheid op het moment dat dat nodig is al voldoende.
- Besteed op bepaalde momenten expliciet aandacht aan het overlijden. Bijvoorbeeld op de verjaardag van degene die overleden is, de sterfdag, vader-/Moederdag, Allerzielen. Bedenk een ritueel om samen op die dag de overledene te gedenken.
- Zorg dat kinderen altijd bij je terecht kunnen, wat hun gedrag ook moge zijn. Soms zijn de reacties veel heftiger dan je zou verwachten. Veroordeel het gedrag niet maar bied kinderen de veiligheid om hun verdriet ook op andere manier te uiten.
- Schrik niet van bizarre spelletjes die kinderen kunnen spelen met de dood als thema. Het is hun manier om grip proberen te krijgen op het verlies.
- Verbied kinderen niet met anderen te praten over wat ze meemaken. Ook al gaat het over gezinszaken, het is belangrijk dat een kind zich ook buiten het gezin kan uiten.

Bijlage 10 Medicijnverstrekking en medisch handelen

Over medicijnverstrekking en medisch handelen moeten met de ouders duidelijke afspraken worden gemaakt en deze moeten worden vastgelegd. De leerkrachten moeten over de vereiste bekwaamheden beschikken. We onderscheiden in dit verband drie situaties:

1. Een kind wordt ziek op school;
2. Een kind krijgt op verzoek medicijnen op school;
3. Medische handelingen bij het kind.

1. Een kind wordt ziek op school

Een kind komt 's ochtends gezond op school en krijgt tijdens de schooluren last van hoofd-, buik- of oorpijn, of wordt bijvoorbeeld door een insect gestoken.

Uitgangspunt is dat een ziek kind naar huis moet. Neem contact op met de ouders en overleg met hen wat er moet gebeuren (bijv. wordt het kind gehaald, is er opvang thuis?).

Ook al lijkt het kind met een eenvoudig middel te helpen, wees hierin als leerkracht uiterst terughoudend. Neem contact op met de ouders en vraag toestemming om een bepaald middel te verstrekken.

Wat te doen als de ouders/verzorgers niet te bereiken zijn? In dat geval kan de leerkracht, evt. na overleg met een leerkracht, een eenvoudig middel geven. Raadpleeg bij twijfel altijd een arts. Blijf het kind goed observeren.

2. Medicijnverstrekking

Hier gaat het om kinderen die medicijnen hebben die zij een aantal malen per dag moeten gebruiken. Dus ook onder schooltijd. Bijvoorbeeld pufjes voor astma, antibiotica, zetpillen bij toevallen. De ouders vragen aan de schoolleiding of een leerkracht deze middelen wil verstrekken. De toestemming van de ouders is dus gegeven. Het is echter van belang deze toestemming schriftelijk vast te leggen. Beschrijf in deze toestemmingsverklaring ook precies om welke medicijnen het gaat en hoe vaak, in welke hoeveelheid en hoe deze moeten worden toegediend. Leg ook de wijze van bewaren en opbergen vast.

Praktische tips voor degene die de medicijnen daadwerkelijk toedient:

Neem alleen medicijnen in ontvangst in originele verpakking en uitgeschreven op naam van het kind. Lees de bijsluiter goed, zodat u op de hoogte bent van eventuele bijwerkingen. Noteer, per keer, op een aftekenlijst dat u het medicijn aan het kind gegeven heeft;

Zorg dat u alle gegevens bij de hand heeft voor het geval het kind niet goed reageert op het medicijn/er een fout is gemaakt bij de toediening. Denk aan: geboortedatum, adres, huisarts en/of specialist van het kind, naam medicijn. Bel in een dergelijk geval meteen een arts of specialist en bij een ernstige situatie het landelijk alarmnummer 112.

3. Medische handelingen

Het komt niet vaak voor dat ouders aan de schoolleiding vragen handelingen te verrichten die vallen onder medisch handelen. Voorbeelden van medisch handelen zijn sondevoeding te geven, of een vingerprikje voor het meten van de bloedsuikerspiegel bij suikerpatiënten. Meestal worden deze handelingen door de Thuiszorg of de ouders zelf op school verricht. Als toch een beroep op de school wordt gedaan, dan moet het bevoegd gezag zich realiseren dat zij daarmee bepaalde verantwoordelijkheden op zich neemt. De toestemming van de ouders moet schriftelijk vastgelegd worden.

Wettelijke regels en aansprakelijkheid!

Als een leerkracht betrokken wordt bij de zorg rond een ziek kind en medische handelingen gaat uitvoeren, moet het bevoegd gezag een aantal zaken goed regelen:

- Ga na of de (civielrechtelijke) aansprakelijkheid gedekt is en/of welke voorwaarden de (aansprakelijkheids) verzekeraar stelt (bijv. bekwaamheidsverklaring): neem voordat het bevoegd gezag een besluit neemt over het medisch handelen op school, contact op met de (aansprakelijkheids)verzekeraar van de school;
- Bekwaamheidsverklaring: de leerkracht moet een gedegen instructie krijgen van een arts, die vervolgens verklaart dat de leerkracht bekwaam is in het uitvoeren van een specifiek benoemde medische handeling;
- Zorg bij medisch handelen, dat in geval van een calamiteit u alle gegevens bij de hand heeft. Denk aan: geboortedatum, adres, huisarts en/of specialist van het kind, naam medicijn. Bel in een dergelijk geval meteen een arts of specialist en bij een ernstige situatie het landelijk alarmnummer 112.

De juridische consequenties van medicijnverstrekking en medische handelingen kunt u nalezen in het protocol Medicijnverstrekking en medische handelingen op

basisscholen (zie: www.arbocataloguspo.nl bij oplossing onder het tabblad 'Instrumenten').

Protocol: medicijnverstrekking en medisch handelen op Basisscholen:
<http://www.arbocataloguspo.nl> >> Thema's >> Extra informatie >>
Medicijnverstrekking/medisch handelen >> Oplossing >> Tablad 'Instrumenten'.

Dan kun je kijken in:

1. Een kind wordt ziek op school

Toestemming tot handelwijze voor als het kind ziek wordt op school (eventueel te gebruiken als bijlage bij het inschrijfformulier van de school).

Een voorbeeldverklaring kunt u terug vinden in bijlage 1 van het protocol 'Medicijnverstrekking en medische handelingen op basisscholen'.

2. Het verstrekken van medicijnen op verzoek

Toestemming tot het verstrekken van medicijnen op verzoek. Een voorbeeldverklaring kunt u terug vinden in bijlage 2 van het protocol 'Medicijnverstrekking en medische handelingen op basisscholen'.

3. Uitvoeren van medisch handelen

Toestemming tot het uitvoeren van medische handelingen. Bekwaamheid voor het uitvoeren van medische handelingen.

Een voorbeeldverklaring kunt u terug vinden in bijlage 3 van het protocol 'Medicijnverstrekking en medische handelingen op basisscholen'.

Voorbeeldprotocol medicijnbeleid

Vosabb heeft een protocol medicijnbeleid ontwikkeld. Klik hier om het voorbeeldprotocol te downloaden.

Checklist gezondheidsrisico's in een basisschool

In deze checklist is ook het onderwerp geneesmiddelenverstrekking en medisch handelen opgenomen.